

Th.L. van Berkel
Ir. H.R. Oosterveld

No. 2.76

DE LAND- EN TUINBOUW IN DE
GEMEENTE RUCPHEN

Agrarisch-planologische verkenning

Januari 1976

L26
2.76 B

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

344313

OVERZICHT VAN UITGEBRACHTE VERWANTE PUBLIKATIES

- No. 2.73 Land van Cuyk
 Sociaal-economische verkenning van een
 ruilverkavelingsgebied in het noord-
 oosten van Noord-Brabant f 8,50
 Th.L. v. Berkel
 Mei 1975
- No. 2.67 Flakkee
 Sociaal-economische verkenning van het
 ruilverkavelingsgebied Flakkee f 8,50
 J. de Rijk
 Februari 1975
- No. 2.75 Twente
 De positie van de land- en tuinbouw in
 Twente, nu en in de toekomst f 21,--
 ir. P. v.d. Linden
 F.M. de Noord
 ir. H.R. Oosterveld
 Januari 1976.

Inhoud	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING EN SLOTOPMERKINGEN	7
1. INLEIDING	16
1.1. Doel en opzet van het onderzoek	16
1.2. Gebiedsbeschrijving	16
1.3. Indeling in deelgebieden	21
2. ENKELE PRODUKTIEOMSTANDIGHEDEN	23
2.1. De bodemgeschiktheid	23
2.2. De ruimtelijke situatie	23
2.3. De ontsluiting	25
2.4. De verkaveling en percelering	29
2.5. De nutsvoorzieningen	31
3. DE BEDRIJFSGEBOUWEN	32
4. ALGEMEEN-STRUCTURELE ASPECTEN	33
4.1. Aantal bedrijven en oppervlakte cultuurgrond	33
4.2. De hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype	33
4.3. Indeling van de bedrijven naar oppervlakte cultuurgrond	34
4.4. Indeling van de bedrijven naar produktieomvang	35
4.5. De grondmobiliteit	37
4.6. Rechtsvorm van grondgebruik	38
4.7. De leeftijd van de bedrijfshoofden en de opvolgingssituatie	38
4.8. De verschillen in de deelgebieden	39
5. BEDRIJFSSTRUCTURELE ASPECTEN	41
5.1. Grondgebruik en produktieomvang	41
5.2. De akkerbouw	42
5.3. De rundveehouderij	42
5.4. De tuinbouw	44
5.5. De intensieve veehouderij	44
5.6. Arbeidsbezetting en produktie per man	45
5.7. De omstandigheden in de deelgebieden	46
6. TOEKOMSTIGE ONTWIKKELING	48
6.1. Het aantal hoofdberoepsbedrijven	48
6.2. De indeling in blijvers en wijkers	49

INHOUDSOPGAVE (vervolg)

Blz.

6.3. Bedrijfsstructuur en bedrijfstype	49
6.4. De toekomstige oppervlakte cultuurgrond op hoofdberoepsbedrijven	50
6.5. De ontwikkeling in de produktietakken	51
6.6. Arbeidskrachten	54
6.7. Ontwikkeling van de produktieomvang	54
6.8. Toekomstig aantal bedrijven in de deelgebieden	55
 7. RUIMTELIJKE EN PLANOLOGISCHE ASPECTEN	 57
7.1. Inleiding	57
7.2. Functies van de land- en tuinbouw	58
7.3. Ruimtelijk structurele aspecten	59
7.4. De invloed van de zich ontwikkelende land- en tuinbouw op het ruimtelijke patroon	61
7.5. Factoren die de agrarische ontwikkeling kunnen bemoeilijken en belemmeren	62
7.6. De deelgebieden (evaluatie)	64
7.7. Het nevenbedrijf	65
 LITERATUUROVERZICHT	 68
 BIJLAGEN	
1. Toelichting op enige veel gebruikte termen	69
2. De verdeling van de bedrijven naar oppervlakte, be- drijfsomvang en enkele andere gegevens naar bedrijfs- type	71
3. De mutaties van hoofdberoepsbedrijven naar oorzaak en gevolg in de periode 1969-1974	72
4. Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype	74
5. De verschuiving in de verdeling van de omvang van de bedrijven	75
6. Grondverkeer en verandering van de oppervlakte in de beroepsgroepen (1969-1974)	75
7. Aantal bedrijven en oppervlakte cultuurgrond per be- roepsgroep en per deelgebied	76
8. Ontwikkelingen in de rundveehouderij	77
9. Tuinbouwgewassen	78
10. Dierlijke veredelingsproductie op hoofdberoepsbedrijven	79
11. De toekomstige ontwikkeling van het aantal hoofdberoeps- bedrijven	80
12. Verloop en mogelijk toekomstig verloop van de produktie- omvang	83

Woord vooraf

Momenteel is de gemeente Rucphen bezig met de voorbereiding van een bestemmingsplan buitengebied. Hierbij achtte de Gemeente het nodig om meer inzicht te krijgen niet alleen in de huidige situatie van de land- en tuinbouw in Rucphen, maar ook in de - in de naaste toekomst - te verwachten ontwikkelingen in de agrarische sector.

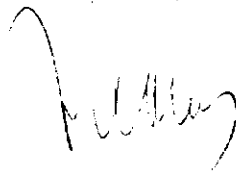
Dit vormde voor de gemeente Rucphen de aanleiding het Landbouw-Economisch Instituut te verzoeken een onderzoek in te stellen naar de positie van de land- en tuinbouw in Rucphen.

Naast een beschrijving van de huidige agrarische structuur en de ontwikkelingen daarin, alsmede van de in de komende jaren te verwachten veranderingen, is ook aandacht besteed aan ruimtelijke en planologische aspecten van de verwachte ontwikkelingen in land- en tuinbouw mede met het oog op een te voeren ruimtelijk beleid.

Het onderzoek werd uitgevoerd door Th.L. van Berkel en Ir. H.R. Oosterveld, medewerkers van de afdeling Structuuronderzoek van het Instituut.

Den Haag, januari 1976

DE DIRECTEUR,

(A. Maris)

Samenvatting en slotopmerkingen

Op verzoek van de gemeente Rucphen werd door het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek ingesteld naar de land- en tuinbouw in deze gemeente. Het onderzoek werd nodig geacht om inzicht te krijgen in de situatie, waarin de agrarische sector in Rucphen momenteel verkeert, alsmede in de ontwikkelingen die voor de komende jaren kunnen worden verwacht. Een en ander in verband met de voorbereiding van een bestemmingsplan voor het gemeentelijke buitengebied. Naast een onderzoek naar de huidige agrarische structuur, is ook getracht inzicht te verschaffen in de toekomstige ruimtelijke behoefte van de land- en tuinbouw in Rucphen. De gemeente Rucphen ligt in het zuidelijk gedeelte van het streekplangebied West-Brabant, en is 6091 ha groot, waarvan ongeveer twee derdedeel cultuurgrond is. In de gemeente zijn 5 kerkdorpen gelegen, te weten: St. Willebrord, Sprundel, Rucphen, Schijf en Zegge. St. Willebrord is hiervan het grootste, doch is landbouwkundig gezien van weinig betekenis. In 1950 werd de gemeente gekenmerkt door een overheersing van het kleine gemengde bedrijf met een intensieve bedrijfsvoering. Overigens was dit kenmerkend voor vrijwel alle zandgebieden. Uit deze situatie is door diverse ontwikkelingen (intensivering, afstoting van arbeidskrachten, produktiviteitsverhoging, mechanisatie) de huidige landbouwkundige toestand gegroeid. Er is in Rucphen sprake van een woonforensisme. Verder kent de gemeente doorgaans het grootste percentage werklozen van het Streekplangebied.

Ten einde een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de ruimtelijke differentiatie is de gemeente verdeeld in 5 deelgebieden, die ruimtelijk gezien zoveel mogelijk een eenheid vormen, nl. Zegge, Nispen, Sprundel, Schijf en Rucphen.

A. Huidige agrarische structuur met zijn ontwikkelingen

Enkele produktieomstandigheden

Het onderzoekgebied bestaat nagenoeg geheel uit zandgronden. Over het algemeen zijn het arme gronden, welke nogal eens last van verdroging hebben. Om eventuele vochttekorten op te vangen hebben de meeste landbouwers een beregeningsinstallatie. In Zegge, Nispen en Sprundel kan wateroverlast optreden, voornamelijk als gevolg van een slechte detailontwatering.

De concentratie van de bedrijfsgebouwen is des te groter naarmate men dichter bij de diverse gemeentelijke kernen komt. In sommige gebieden staan vrijwel geen bedrijfsgebouwen (Zie kaart 3). Nevenbedrijven 1) komen veel voor behalve in het deelgebied Nispen.

1) Zie voor toelichting, bijlage 1.

Uit kaart 4 blijkt de ruimtelijke versnippering uit agrarisch oogpunt bezien. Met name in de oudere gebieden rond de kernen, waar de gronden reeds lang in cultuur zijn, is er een sterke ruimtelijke versnippering. De niet-agrarische elementen overheersen hier.

De bereikbaarheid van de bedrijfsgebouwen is de laatste jaren verbeterd. Circa 6% van alle bedrijven (met meer dan 10 sbe) is nog niet aan een verharde weg gelegen. De bereikbaarheid van de gronden verschilt nogal; vooral in de ruimtelijk niet-versnipperde gebieden is deze minder goed. De interne ontsluiting is over het algemeen slecht te noemen.

Ook de verkaveling laat veel te wensen over, waardoor een doelmatige bedrijfsvoering sterk wordt belemmerd. De hoofdberoepsbedrijven (de bedrijven in de A en B beroepsgroepen 1)) hebben een te kleine huiskavel en te veel veldkavels. De veelheid aan kleine kavels wordt veelal ook in de hand gewerkt door de sterk geconcentreerde ligging van de bedrijfsgebouwen. Ook de percelen zijn te klein, en 60% van de cultuurgrond bestaat uit onregelmatige percelen. Vooral in de oudere landbouwgebieden is de percelering ongunstig.

Met betrekking tot de nutsvoorzieningen doen zich nauwelijks problemen voor.

De bedrijfsgebouwen

Wat de modernisering van de bedrijfsgebouwen betreft, loopt Rucphen niet achter bij de omringende gemeenten. In 1974 hadden 18% van de melkveebedrijven een ligboxenstal. De overige bedrijven hebben het vee veelal op diverse plaatsen gestald, hetgeen een verdere rationalisering van de bedrijfsvoering in de weg staat.

De algemene agrarische structuur

In de periode 1969-1974 is het aantal hoofdberoepsbedrijven (de bedrijven in de A+B-beroepsgroepen 2)) afgenomen van 311 tot 270. Dit is een vermindering van 2,8% per jaar (landelijk 3%). Deze hoofdberoepsbedrijven hadden in 1974 3164 ha cultuurgrond in gebruik, dit is 84% van de totaal geregistreerde cultuurgrond. De nevenbedrijven hadden in 1974 585 ha in gebruik (1969 = 582 ha). Het aantal nevenbedrijven verminderde in genoemde periode van 250 tot 220. Verhoudingsgewijs zijn er in deze gemeente veel dergelijke als nevenberoep geëxploiteerde bedrijven.

De melkveehouderij is in Rucphen de belangrijkste produktietak. In 1974 was op twee derde van de bedrijven de melkveehouderij het grootste bedrijfsonderdeel. De laatste jaren voltrekt zich een ontwikkeling naar meer specialisatie. Vooral het aantal "melkveebedrijven" is toegenomen. Overigens nam het aantal "gemengde veredelingsbedrijven," melkveebedrijven met veredeling"

1) Zie voor de omschrijving van de gebruikte term(en) bijlage 1.

en glastuinbouwbedrijven toe 1).

De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij de hoofdberoepsbedrijven verminderde sinds 1969 met 1,4% per jaar. De hoofdberoepsbedrijven hadden in 1974 een gemiddelde oppervlakte cultuurgrond van bijna 12 ha (1969 = 11 ha). De drie typen melkveehouderijbedrijven (melkveebedrijven, overwegend melkveebedrijven en melkveebedrijven met veredeling) zijn gemiddeld het grootst (14 ha), dan volgen de gemengde bedrijven (11 ha). De tuinbouw/fruitteeltbedrijven en de gemengde veredelingsbedrijven zijn gemiddeld ruim 7 ha groot.

Het aantal bedrijven kleiner dan 15 ha is in de periode van 1969 tot 1974 verminderd. Het aantal grotere bedrijven is echter nauwelijks toegenomen. In 1974 was 45% van de bedrijven kleiner dan 10 ha en 27% groter dan 15 ha.

In de afgelopen jaren is de produktieomvang, uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden 1) gemiddeld gestegen met 3% per jaar, ofwel van 93 tot 125 sbe/bedrijf. Het aantal bedrijven met minder dan 130 sbe is sterk verminderd, terwijl het aantal met meer dan 130 sbe aanzienlijk is toegenomen (tot 41% van de bedrijven). Niettemin had in 1974 nog 32% van de bedrijven een omvang van minder dan 90 sbe en daarmee belangrijk minder dan een volwaardige arbeidskracht bij een gemiddelde bedrijfsvoering aankan (= + 110 sbe voor 1974). De gemiddelde bedrijfsomvang in Rucphen was in 1974 vrijwel gelijk aan die van de aangrenzende gemeenten Zundert, Roosendaal, Etten-Leur en Oudenbosch. Iets minder dan driekwart van de grond is eigendom van de gebruikers.

Tussen 1969 en 1974 wisselde 950 ha van gebruiker, dit is 24% van de cultuurgrond in 1969. De overdracht van gehele bedrijven speelde hierbij de grootste rol.

In Rucphen zijn vrij veel jongere bedrijfshoofden, in 1974 was bijna twee derde van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven jonger dan 50 jaar. De laatste jaren is de gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden gedaald.

Van de bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 55 jaar, heeft 29% een opvolger uit eigen familiekring hetgeen duidelijk minder is dan de afgelopen jaren het geval was.

De bedrijfsstructurele aspecten

De cultuurgrond van de hoofdberoepsbedrijven was in 1974 voor 79% in gebruik als grasland (tegenover 73% in 1969). De oppervlakte grasland is sinds 1969 nagenoeg gelijk gebleven. De oppervlakte bouwland en tuinland verminderde van respectievelijk 736 en 161 ha, naar 567 en 90 ha. Ondanks de afnemende totale areaal cultuurgrond, is de totale produktieomvang (uitge-

1) Zie voor de omschrijving van de gebruikte term(en) bijlage 1.

drukt in sbe) gestegen vooral door uitbreiding van de melkveehouderij en de dierlijke veredelingsproductie.

De akkerbouw wordt in het algemeen op kleine schaal beoefend op een vrij groot aantal bedrijven. Slechts 9% van de bedrijven met bouwland hebben 5 ha of meer akkerbouwgewassen. Het bouwlandgebruik ten behoeve van de rundveehouderij is duidelijk toegenomen, met name door de aanzienlijke uitbreiding van het areaal snijmaïs.

In 1974 werd op 84% van de hoofdberoepsbedrijven melkvee gehouden (1969: 90%). Snijmaïs, voederbieten en dergelijke meegeerekend staat 88% van de cultuurgrond ten dienste van de rundveehouderij (1969: 78%). Het aantal koeien is de laatste jaren uitgebreid met 18%, ondanks een vermindering van het aantal bedrijven met melkkoeien. Het gemiddelde aantal koeien per bedrijf is gestegen van 16 (1969) tot 24 (1974), hoofdzakelijk door een intensiever grondgebruik. De veebezetting (3 gve per ha) is hoog. In 1974 waren er 28 bedrijven met 40 of meer koeien. Tegenwoordig kan onder goede cultuurtechnische omstandigheden en met gebruikmaking van moderne produktietechnieken (doorloopmelkstal, ligboxenstal) één man zo'n 40-50 koeien verzorgen. In 1974 kwam 61% van de produktieomvang uit de rundveehouderij.

De laatste jaren is het aantal hoofdberoepsbedrijven met tuinbouw en de oppervlakte tuinland sterk verminderd. Door meer intensievere teelten bleef de produktieomvang echter op een gelijk niveau. Vooral de aardbeienteelt neemt nog steeds een grote plaats in, terwijl de boomkwekerij toeneemt.

De omvang van de intensieve veehouderij (veredeling) is van 1969-1974 sterk uitgebreid, tot (in 1974) 18% van de totale produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven. De varkenshouderij en met name de fokkerij is hierbij de belangrijkste tak. Het aantal bedrijven met intensieve veehouderij is de laatste jaren sterk verminderd, maar de eenheden per bedrijf zijn sterk vergroot. Aangaande de hoeveelheid organische mest en de mogelijkheden voor afzet van deze mest kan worden gesproken van een evenwichtssituatie.

Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten is gemiddeld verminderd met 4,6% per jaar, en daarmee sterker verminderd dan het aantal bedrijven (2,8% per jaar). Het aantal vaste arbeidskrachten per bedrijf daalde gemiddeld van 1,3 tot 1,2 man. De meeste bedrijven (85%) zijn "eenmansbedrijven". Verder valt op het zeer kleine aantal meewerkende zoons. Het aantal sbe/man (een maat voor de arbeidsproduktiviteit) was in 1974 106 (1969 = 72 sbe/man), een cijfer dat van vergelijkbare grootte is als in de aangrenzende gemeenten. De bedrijfstypes met meer veredeling en de tuinbouwbedrijven hadden een aanzienlijk groter aantal sbe per man.

B. Toekomstige ontwikkeling

De berekening van het toekomstig aantal bedrijven is o.m. gebaseerd op de ontwikkelingen zoals die in de afgelopen jaren plaats hadden, en het tegenwoordige aantal opvolgers. Volgens deze vooruitberekening zullen er in 1984 nog 190 hoofdberoepsbedrijven zijn, hetgeen ten opzichte van 1974 een vermindering van 3,4% per jaar betekent. Dit is dus een sterkere vermindering dan in het verleden. Volgens een blijvers-wijkersindeling zullen er in 1984 nog 194 hoofdberoepsbedrijven zijn. Verwacht wordt dat het aantal melkveebedrijven relatief nog zal toenemen; voor de gemengde veredelingsbedrijven en de melkveebedrijven met veredeling zal dit ook in absolute zin het geval zijn. Er wordt een verdergaande specialisatie verwacht.

De vermindering van de hoeveelheid cultuurgrond zal naar verwachting in de komende jaren in gelijke mate plaatshebben als in het jongste verleden. Dit betekent dat er in 1984 nog 3300 ha cultuurgrond in gebruik zal zijn. Hiervan zal 2750 ha door hoofdberoepsbedrijven worden gebruikt, hetgeen inhoudt dat dan de gemiddelde bedrijfsgrootte van de hoofdberoepers kan stijgen tot 14,5 ha per bedrijf. Het aantal bedrijven kleiner dan 15 ha zal sterk verminderen, het aantal bedrijven groter dan 20 ha zal toenemen.

De produktieomvang voor de melkveehouderij, inclusief de akkerbouw (omdat wordt aangenomen dat deze te zijner tijd geheel ten dienste van de rundveehouderij komt te staan), wordt voor 1984 geschat op ongeveer 22300 sbe, hetgeen iets minder is dan in 1974 (= 23242 sbe) als gevolg van de aangenomen vermindering van het areaal cultuurgrond. Er zullen in 1984 waarschijnlijk 130 melkveebedrijven zijn met gemiddeld 47 stuks melkvee. De meer gespecialiseerde eenheden zullen groter zijn. De bedrijven met kleinere veestapels (20 à 30 stuks) zullen veelal een veredelingsstak (varkens) hebben.

Omdat de intensivering in de tuinbouw (boomkwekerijen, kassen) zich naar verwachting door zal zetten bij een gelijkblijvende oppervlakte tuinland, zal de produktieomvang van + 4400 sbe in 1974 stijgen tot ruim 5500 in 1984.

De groei in de intensieve veehouderij is van veel factoren afhankelijk. Naast factoren als rentabiliteit spelen ook bijvoorbeeld milieufactoren een rol. De groei zal minder sterk zijn dan de afgelopen jaren het geval is geweest. Het aantal sbe voor de veredeling zal volgens de prognose op de hoofdberoepsbedrijven toenemen van 6080 in 1974 tot 8200 in 1984.

In totaal zal de totale produktieomvang in Rucphen iets toenemen, hetgeen dan zal resulteren in gemiddeld 190 sbe per hoofdberoepsbedrijf.

De arbeidsbezetting was in 1974 reeds erg laag (1,2 vaste arbeidskrachten per bedrijf). Naar verwachting zal deze arbeidsbezetting niet verder dalen. Het aantal sbe per vaste arbeidskracht zal in 1984 ongeveer 160 zijn.

C. Ruimtelijke en planologische aspecten

Voor het voeren van een goed ruimtelijk beleid is het van belang te weten welke functies de land- en tuinbouw in een bepaald gebied heeft. De waardering van deze functies kan naar plaats en tijd verschillen. In het algemeen gesproken heeft de land- en tuinbouw de volgende functies:

- producent van voedsel en grondstoffen;
- bron van directe- en indirecte werkgelegenheid;
- bron van inkomsten voor de ingezette productiefactoren;
- beheerder en vormgever van de landelijke ruimte.

Verder heeft de landbouw grote invloed op de ecologische samenhangen in een gebied. De landbouw zorgt bovendien voor een stuk leefbaarheid van de plattelandskernen.

Speciaal voor Rucphen is de landbouw als bron van werkgelegenheid van belang. Verder dienen natuurlijk de werkers in de land- en tuinbouw een voldoende inkomen te behalen, hetgeen voor de meeste bedrijven in Rucphen zal betekenen, dat verder gespecialiseerd zal worden in de melkveehouderij, al dan niet gecombineerd met een gespecialiseerde veredelingsstak.

Om de ontwikkelingen in de land- en tuinbouw in Rucphen zo goed mogelijk te laten verlopen zijn de volgende ruimtelijke aspecten (voorwaarden), gesplitst in gebiedsaspecten en inrichtingsaspecten, van belang.

Gebiedsaspecten:

- het is van belang dat de landbouw plaats heeft in een zo groot mogelijke aaneengesloten ruimte;
- de grens tussen het element landbouw en de andere elementen van het ruimtelijk bouwwerk dient zo kort mogelijk te zijn;
- het is belangrijk het niet-agrarisch beslag op de agrarische ruimte tot het noodzakelijke te beperken, en zo sterk mogelijk te concentreren;
- het is zaak dat de landbouw de voor hem bestemde ruimte in een zo groot mogelijke vrijheid kan gebruiken.

Inrichtingsaspecten:

- ieder bedrijf dient zo mogelijk aan de verharde weg te liggen;
- het is ongewenst dat gronden verder dan ca. 700 meter van de verharde weg liggen;
- voor een modern melkveehouderijbedrijf (bv. ter grootte van 25 ha) is het gewenst dat de huiskavel ongeveer 15 ha groot is;
- boerderijverplaatsing vanuit een concentratiegebied naar een open gebied is uit verkavelingsoogpunt wenselijk;
- de bedrijfsvoering op een modern melkveehouderijbedrijf vereist een grootte van de topografische percelen 1) van ca. 3 ha.

1) Zie voor omschrijving bijlage 1.

- de percelen dienen regelmatig van vorm te zijn;
- een goed geregelde waterhuishouding en een vlakke maaiveldsligging zijn belangrijke punten.

Als zichtbare gevolgen van de meest gewenste agrarische ruimtelijke structuur kunnen hier en daar in het open gebied moderne bedrijfsgebouwen verrijzen. Een verdere versnippering door snelwegen, bungalows, campings etc. zal niet optreden. In de ruimtelijk reeds versnipperde gebieden kunnen nog enkele gebouwen ten dienste van de intensieve veehouderij verrijzen.

In het algemeen zijn er complexen van factoren, welke de agrarische ontwikkelingen kunnen bemoeilijken of belemmeren. In de eerste plaats zijn dit interne landbouwfactoren, ofwel factoren samenhangend met gebreken in de agrarische structuur. Deze factoren zijn in beginsel vatbaar voor verbetering (bv. via ruilverkaveling). Ten tweede kunnen er factoren zijn samenhangend met de natuur- en landschapswaarden, welke de bedrijfsresultaten in ongunstige zin beïnvloeden (bv. beperkingen met betrekking tot het wijzigen van de percelering of tot het gebruik van kunstmest). Een derde groep factoren is die der ruimtelijke schaalfactoren, waarbij het erom gaat of er nog voldoende ruimte is voor een doelmatige agrarische produktie. Vooral de grondgebonden produktie (melkveehouderij en akkerbouw) kan in ruimtelijk sterk versnipperde gebieden nagenoeg onmogelijk zijn. Op de vierde plaats is er een groep onzekerheidsfactoren, als gevolg van onduidelijkheden ten aanzien van toekomstige bestemmingen.

Bij onderlinge vergelijking van de deelgebieden vertoont het deelgebied Nispen in het algemeen een relatief gunstig beeld (de bedrijven zijn groter, de percelering is beter). Het is het enige nagenoeg totaal open gebied, terwijl de andere deelgebieden (Zegge, Schijf, Sprundel en Rucphen) zowel ruimtelijk versnipperde als open zone's hebben.

Het agrarisch nevenbedrijf neemt in Rucphen een relatief grote plaats in. Het vermoeden bestaat dat het één en ander samenhangt met de veelal grote werkloosheid in Rucphen. Naar verwachting zal het ruimtebeslag van de nevenbedrijven op gelijk niveau blijven. In het algemeen is een belangrijke reden van het ontstaan van het nevenbedrijf de z.g. onvolledige afvloeiing. Ook zijn er nevenbedrijven waarvan het bedrijfshoofd nooit volledig in de landbouw heeft gewerkt. In Rucphen werkten de mensen, die uit hun kleine bedrijfjes, een te gering inkomen hadden, s'zomers op de West-Brabantse akkerbouwbedrijven en in het najaar in de suikerbietencampagne. Voornoemde categorieën hebben over het algemeen nog een vrij sterke binding met de agrarische en een streekeigene levensstijl. Dit is echter niet het geval met de belangrijkerwordende groep nevenberoepers die niet uit de agrarische sector komen en die uit beleggingsoverwegingen, woongenot of re-

creatiemotieven een klein bedrijfje kopen. Uit zuiver landbouwkundig oogpunt gezien kan het nevenbedrijf bezwaren hebben, zoals bijvoorbeeld vertraagde sanering van de landbouw, inefficiënt ruimtebeslag en, wat de laatste groep betreft, een conflictgevende levensstijl.

SLOTOPMERKINGEN

De deelgebieden, met uitzondering van Nispen, zijn ruimtelijk gezien, niet homogeen. De deelgebieden hebben zowel ruimtelijk sterk versnipperde gebieden als open gebieden. Men kan zich nu afvragen of het zinvol is een andere indeling te maken en wel op basis van de ruimtelijke versnippering. Dit zou echter alleen mogelijk zijn als de bedrijven met de bijbehorende grond uitsluitend in een bepaald gebiedstype liggen. Dit is in de gemeente Rucphen niet het geval. Bij de bij het onderzoek gehanteerde indeling vormden de deelgebieden, doordat ze duidelijk van elkaar zijn gescheiden door ruimtelijke grenzen, agrarisch en ook ruimtelijk een zekere éénheid. De in het rapport gehanteerde indeling is dan ook voorshands een goed bruikbare.

Een kenmerkend punt is dat Rucphen doorgaans de grootste werkloosheid heeft van het gehele Streekplangebied West-Brabant. Vermoed wordt dat het verhoudingsgewijs grote aantal nevenbedrijven in Rucphen hiermee samenhangt.

In Rucphen hebben we over het algemeen te maken met naar opervlakte gemeten vrij kleine bedrijven, met een relatief hoge produktie. Dit laatste is opmerkelijk omdat het hier om zeer arme zandgronden gaat terwijl ook de cultuurtechnische produktieomstandigheden slecht zijn. De gemiddelde produktieomvang per bedrijf en per man wijkt echter niet af van die in aangrenzende gemeenten. De hoge produktieomvang kan verklaard worden door een vrij intensieve bedrijfsvoering, ondanks de slechte produktieomstandigheden, die vermoedelijk worden gecompenseerd door het gebruik van tijdelijke arbeidskrachten, die echter in de beschikbare statistieken niet zijn opgenomen.

De slechte cultuurtechnische produktieomstandigheden spitsen zich toe op een slechte verkaveling en nauw daarmee samenhangend een tekortschietende interne ontsluiting, een minder goede percellering en plaatselijk een slechte ontwatering. Een belangrijke voorwaarde voor een gunstige toekomstige ontwikkeling in de land- en tuinbouw, is dan ook dat deze produktieomstandigheden worden verbeterd. Deze verbeteringen zullen naar verwachting niet veel gevolgen hebben voor het landschap.

Voor de toekomst wordt een verdergaande specialisatie verwacht, vooral op het gebied van de melkveehouderij zullen meerdere grote gespecialiseerde éénheden ontstaan. De verdeling zal naar verwachting in Rucphen geen grote vlucht nemen, doch zal een beperkte groei kennen.

Voor het ruimtelijke beleid is het van belang de volgende twee typen gebieden te onderscheiden: de ruimtelijk (sterk) versnipperde en de open gebieden. Vooral met het oog op de zich ontwikkelde melkveehouderij is het belangrijk dat de open gebieden niet worden aangetast door niet-agrarische activiteiten. Uit verkelingsoogpunt kan het wenselijk zijn dat bedrijven gericht op de melkveehouderij verplaatst kunnen worden naar de open gebieden. De noodzakelijke niet-agrarische activiteiten zouden vanuit agrarisch oogpunt bij voorkeur plaats moeten hebben in de ruimtelijk meer versnipperde gebieden en dienen zo mogelijk aan te sluiten bij verwante activiteiten. De tuinbouw en de gespecialiseerde veredelingsbedrijven, die geen grote kavels nodig hebben, kunnen bedrijfstechnisch gezien wel in de ruimtelijk meer versnipperde gebieden een plaats vinden.

Bij de veredelingsbedrijven zal echter ook rekening moeten worden gehouden met mogelijke consequenties, voortvloeiend uit de Hinderwet.

1. Inleiding

1.1 Doel en opzet van het onderzoek

Op verzoek van de gemeente Rucphen is door het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek ingesteld naar de land- en tuinbouw in deze gemeente. Het onderzoek werd nodig geacht om inzicht te krijgen in de situatie, waarin de agrarische sector in Rucphen momenteel verkeert, alsmede in de ontwikkelingen die voor de komende jaren kunnen worden verwacht. Een en ander in verband met de voorbereiding van een bestemmingsplan voor het gemeentelijke buitengebied.

Deze agrarisch-planologische verkenning valt globaal gesproken uiteen in drie delen:

- een beschrijving van de huidige agrarische structuur 1) en de ontwikkeling daarin (hoofdstuk 2 t/m 5);
- een beschrijving van de te verwachten ontwikkelingen in de land- en tuinbouw in de nabije toekomst (hoofdstuk 6);
- een beschouwing over de ruimtelijke en planologische betekenis van de mogelijke ontwikkelingen (hoofdstuk 7).

Om een zo goed mogelijke differentiatie te krijgen is het onderzoeksgebied bestudeerd aan de hand van een vijftal deelgebieden.

Het onderzoek is voor een belangrijk deel verricht op basis van de bedrijfsgegevens uit de Meitellingen van 1969 en 1974. Daarnaast is gebruik gemaakt van ander statistisch materiaal, van literatuur over het gebied en van algemene literatuur. Verder is informatie ingewonnen bij ter plaatse goed bekend zijnde personen.

Wat de ontsluiting, de verkaveling en de percelering betreft is over het algemeen gebruik gemaakt van gegevens van de Cultuurtechnische Inventarisatie Noord-Brabant, Westhoek Zuid I en II (ICW, Wageningen, resp. 1969 en 1970), waarvoor de inventarisaties hebben plaatsgehad in 1968. Bij deze inventarisaties zijn andere deelgebieden onderscheiden dan in dit rapport (zie kaart 5).

1.2 Gebiedsbeschrijving

De gemeente Rucphen is gelegen in het zuidoostelijk zandgebied, dat deel uitmaakt van het streekplangebied West-Brabant.

1) De agrarische structuur kan worden omschreven als de omvang en de kwaliteit van en de verhouding tussen de produktiemiddelen (grond, arbeid en kapitaal), die t.b.v. de landbouwproductie worden aangewend en de externe produktieomstandigheden, waaronder deze produktie plaatsheeft.

Volgens de Bodemstatistiek van het CBS was in de jaren 1970 en 1974 de oppervlakte van de gemeente verdeeld zoals in tabel 1 is weergegeven. Uit deze tabel blijkt dat het areaal bebouwde kom en de overige gronden is toegenomen met 50 ha, hetgeen ten koste is gegaan van de oppervlakte cultuurgrond. De landbouwstellingen van de jaren 1969 en 1974 vermeldden een oppervlakte cultuurgrond van 3997 resp. 3749 ha, hetgeen een afneming betekent van circa 250 ha. Op de oorzaken van de verschillen tussen de uitkomsten van de Bodemstatistiek en de landbouwtekening, welke verschillen nogal aanzienlijk zijn, wordt ingegaan bij noot 1 van tabel 1.

Het Westbrabantse zandgebied is zwak golvend, vooral door het vóórkomen van rivier- en beekdalen. Verder zijn opvallend de zuidwestelijk-noordoostelijk gerichte ruggen en de zandverstuivingen. Deze zandverstuivingen zijn vaak door toedoen van de mens ontstaan en hebben dikwijls een duinachtig karakter. Deze grote stuifzandcomplexen zijn later veelal bebost.

Tabel 1.1 Het grondgebruik in Rucphen (1970-1974)

	1970		1974	
	ha	%	ha	%
Cultuurgrond 1)	4276	70,2	4226	69,4
Bos en natuurlijk terrein	1302	21,4	1302	21,4
Bebouwde kom	383	6,3	412	6,7
Rest 2)	130	2,1	151	2,5
Totaal	6091	100,0	6091	100,0

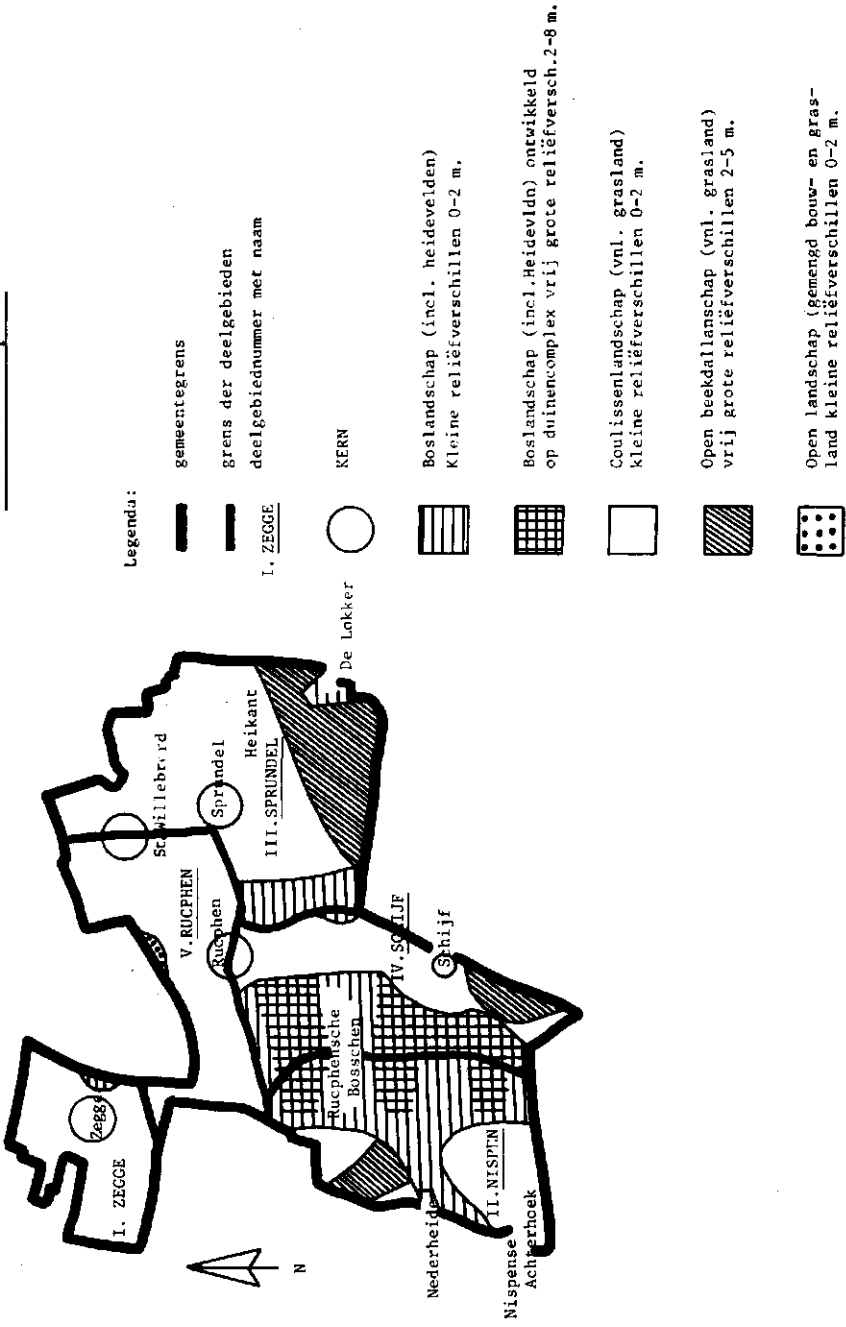
- 1) Het verschil met de landbouwtekening wordt hoofdzakelijk veroorzaakt doordat bij de landbouwtekening de gronden van bedrijven met een omvang van minder dan 10 sbe, niet zijn meegeteld. Verder ontstaat er een verschil doordat bij de bodemstatistiek de kadastrale oppervlakte wordt genomen. Dit betekent dat daarbij ook erven, verspreide bebouwing, kleine bosschages, sloten, landbouwwegen etc., indien ze in het landbouwgebied liggen, tot het areaal cultuurgrond worden gerekend. Zie ook paragraaf 4.1 le alinea en paragraaf 4.5.
- 2) Dit kunnen zijn: industrieterreinen, spoorwegen, sportterreinen, verharde wegen, water breder dan 6 meter, toekomstig bouwterrein, recreatieterrein en overige gronden.

Bron: CBS-bodemstatistiek.

Landschappelijk gezien wordt het zandgebied gekarakteriseerd door de brede beekdallandschappen en de bos- en coulissenlandschappen. Een coulissenlandschap wil zeggen dat de open ruimten in lengte- en breedteafmeting kleiner zijn dan $\pm 1,5$ km en groter zijn dan $\pm 0,5$ km (zie kaart 1).

Kaart 1. GLOBALE LANDSCHAPSTYPEN

Gemeente Rucphen

Legenda:

— gemeentegrens

— grens der deelgebieden

I. ZEGGE
deelgebiednummer met naam

○ KERN

▨ Boslandschap (incl. heidevelden)
Kleine reliëfverschillen 0-2 m.

▩ Boslandschap (incl. Heidevldn) ontwikkeld
op duinencomplex vrij grote reliëfversch. 2-8 m.

□ Coulissenlandschap (vnl. grasland)
kleine reliëfverschillen 0-2 m.

▤ Open beekdallandschap (vnl. grasland)
vrij grote reliëfverschillen 2-5 m.

▥ Open landschap (gemengd bouw- en gras-
land kleine reliëfverschillen 0-2 m.

Bron: Streekplan West-Noord-Brabant.

De gemeente Rucphen bestaat uit 5 kerkdorpen, nl.: St. Willebrord, Sprundel, Rucphen, Schijf en Zegge. Van deze dorpen is St. Willebrord het grootste, de landbouw is daar echter altijd van weinig betekenis geweest 1). Schijf was tot het einde van de 19e eeuw een zeer geïsoleerd gelegen arm heidedorp met vrijwel alleen kleine boeren. In Zegge waren daarentegen enkele relatief vrij grote bedrijven. De veranderingen die zich omstreeks 1900 in het landbouwbedrijf op de zandgronden voordeden, hadden een gunstige invloed op de landbouw in Rucphen. In Sprundel en omgeving en rondom Schijf hebben de uitbreidingen van de oppervlakte cultuurgrond door middel van ontginningen grote invloed gehad op de ontwikkeling van de landbouw.

Omstreeks het jaar 1950 werd het zandgebied waartoe Rucphen behoort, gekenmerkt door een overheersing van het kleine gemengde bedrijf met een intensieve bedrijfsvoering. Het waren veelal gezinsbedrijven, waarbij minder werd gelet op de arbeidskosten dan op het gezinsinkomen 2). Men trachtte dit inkomen op peil te houden of te verhogen door te gaan intensiveren ofwel over te gaan op produkten, welke arbeidsintensiever waren (bv. tuinbouw). Na enige jaren kwam er echter toch een teveel aan arbeidskrachten. Het accent bij de bedrijfsvoering kwam nu sterk te liggen op kostprijsverlagende activiteiten, hetgeen gepaard ging met de mechanisatie. Het wegtrekken van arbeidskrachten ging door, waardoor veel gezinsbedrijven veranderden in eenmansbedrijven. Een verdere verlaging van de arbeidsbezetting per bedrijf werd daardoor in vele gevallen onmogelijk; de enige manier om het bedrijf voort te zetten was de produktieomvang uit te breiden door middel van intensivering (tuinbouw of veredeling) of de bedrijfsoppervlakte te vergroten, hetgeen grote investeringen vereiste.

In Rucphen is de werkgelegenheid te gering voor de er wonende beroepsbevolking. Er is sprake van woonforensisme. In 1968 had Rucphen verhoudingsgewijs de grootste arbeidsreserve van het streekplangebied West-Brabant. Ook thans zijn er relatief veel werklozen.

Wat het Streekplan West-Brabant 3) zegt over de groei van de kernen komt op het volgende neer: Als gevolg van de situering van de kern Rucphen in de groene scheidingszone dient deze kern afgerond te worden. Uitbreiding van het woongebied van de gemeente Rucphen dient bewerkstelligd te worden door een koppeling tussen St. Willebrord en Sprundel. De uitbreiding van het woongebied van de kernen Zegge en Schijf dient zeer beperkt te blijven. De ligging van deze kernen in open ruimten en groengebieden maakt een uitbreiding van betekenis ongewenst.

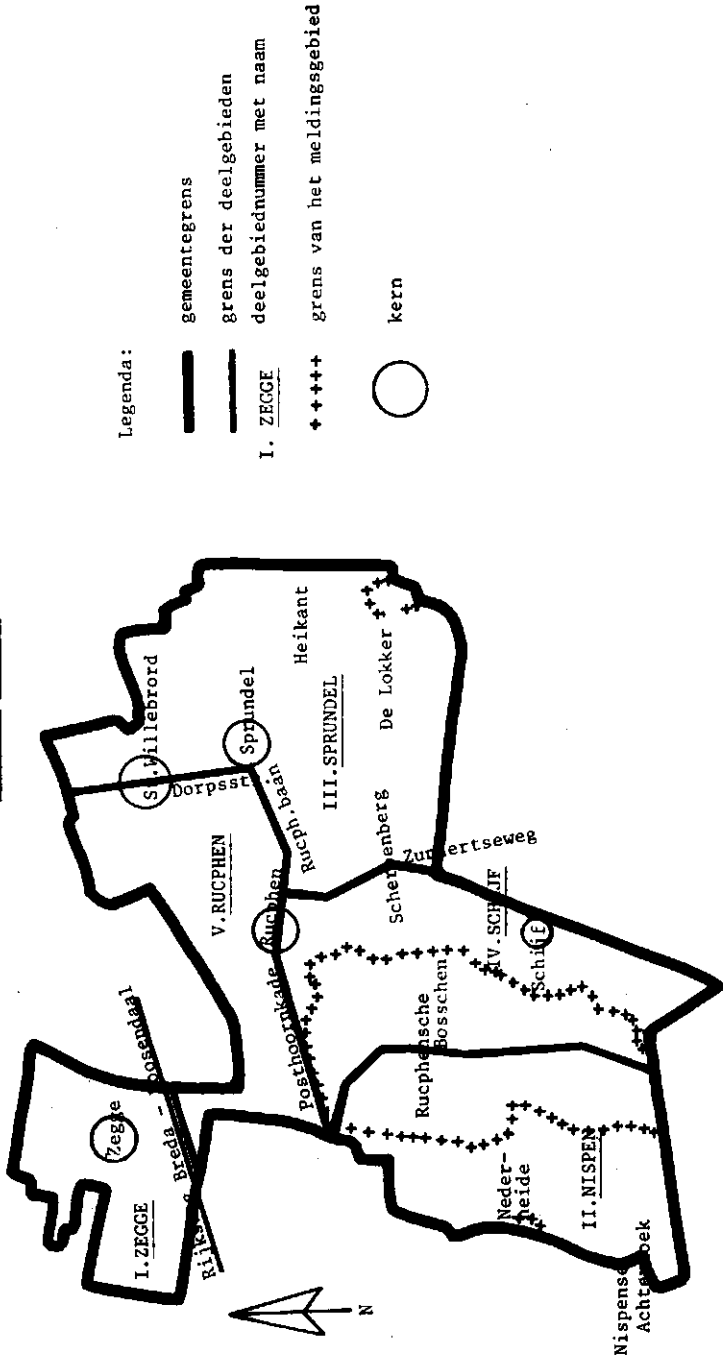
1) De landbouw in Rucphen. LEI-verslag no. 67. Den Haag, 1963.

2) Streekplan West-Brabant, deelstudie landbouw. RPD. Noord-Brabant, 1969.

3) Streekplan West-Brabant, Provinciaal Bestuur Noord-Brabant, 1970.

Kaart 2. INDELING DEELGEBIEDEN

Gemeente RUCPHEN

1.3 Indeling in deelgebieden

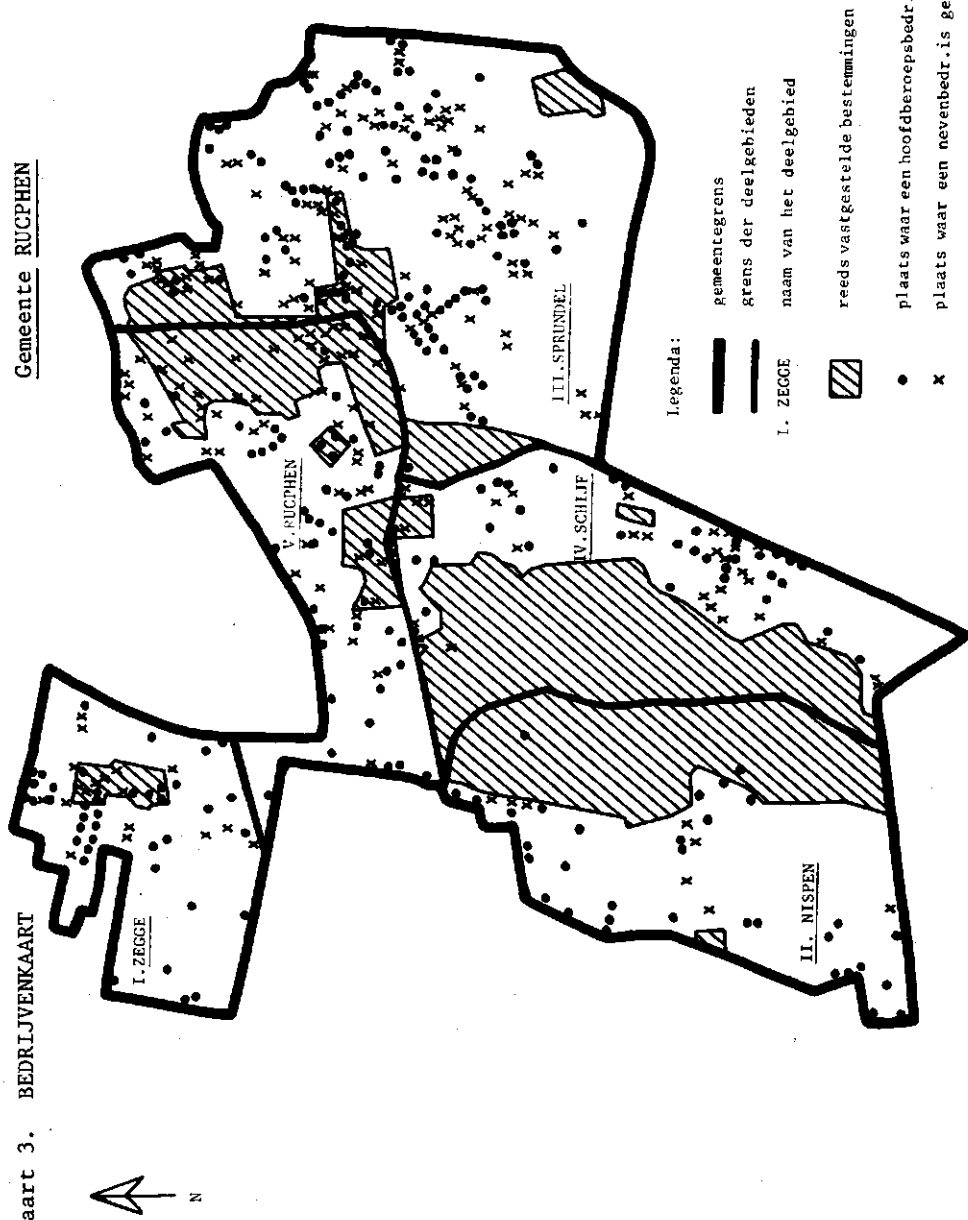
Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de ruimtelijke differentiatie van de gemeente is het nodig om het gebied te verdelen in een aantal deelgebieden, die ruimtelijk zoveel mogelijk een eenheid vormen. De indeling in deelgebieden is dan ook gebeurd volgens ruimtelijke grenzen. In dit geval zijn dat bossen, de bebouwde gebieden en een verkeersweg. Deze ruimtelijke grenzen zijn voor het interne landbouwverkeer (bedrijfsgebouwen-grond) moeilijk overbrugbare barrières (te gevaarlijk, of te grote afstand). Verder is rekening gehouden met de gerichtheid van bedrijven op bepaalde gebieden. In overleg met de gemeente Rucphen en het Consultantschap voor de Akkerbouw en de Rundveehouderij in Zevenbergen zijn de volgende deelgebieden onderscheiden (zie kaart 2):

- I. Zegge - gelegen ten noorden van de rijksweg Breda-Roosendaal.
- II. Nispen - westelijk gelegen van de Rucphense Bosschen.
- III. Sprundel - gelegen ten oosten van St. Willebrord, ten oosten en zuiden van Sprundel en ten oosten van het bosgebiedje Scherpenberg.
- IV. Schijf - gelegen tussen de Rucphense Bosschen en het bosgebiedje Scherpenberg en zuidelijk van de bebouwing van de kern Rucphen.
- V. Rucphen - gelegen ten zuiden van de rijksweg Breda-Roosendaal, ten noorden van de bebouwing van de kern Rucphen en ten westen van St. Willebrord.

In tabel 1/2 is aangegeven hoeveel cultuurgrond de bedrijven in de verschillende deelgebieden hebben.

Tabel 1/2. Oppervlakte cultuurgrond van de A, B, C en D-bedrijven per deelgebied (1974)

Deelgebied	Oppervlakte	
	ha	%
1. Zegge	537	14
2. Nispen	504	14
3. Sprundel	1441	38
4. Schijf	592	16
5. Rucphen	674	18
	3748	100

Legenda:

- gemeentegrens
- grans der deelgebieden
- I. ZEGGE
- II. NISPEN
- III. SPRUNDEL
- V. RUCPHEN
- V. SCHIJF
- reeds vastgestelde bestemmingen
- plaats waar een hoofdberoepsbedr. is gevestigd
- x plaats waar een nevenbedr. is gevestigd

2. Enkele produktieomstandigheden

2.1 De bodemgeschiktheid

De bodemgeschiktheid wordt bepaald door de eigenschappen van de bodem, zoals bv. de zwaarte, het humusgehalte, de aard van het bodemvormend materiaal en de waterhuishouding. Vooral de waterhuishouding is voor de bepaling van de bodemgeschiktheid van doorslaggevend belang, daar bijvoorbeeld arme gronden en gronden met een laag humusgehalte door een goede behandeling ((kunst-)mest) nog wel verbeterd kunnen worden. Dit wil zeggen de produktie kan nog wel worden verhoogd.

De gemeente Rucphen bestaat vrijwel geheel uit zandgronden. Het zijn over het algemeen arme gronden. Gemiddeld bestaat er wat dit aspect betreft weinig verschil tussen de deelgebieden, waarbij de situatie in het deelgebied Nispen nog wel het gunstigst is.

Veel gronden hebben last van verdroging, vooral in Oost-Zegge, het gebied ten noorden van de Nederheide (deelgebied Nispen), in de deelgebieden Rucphen en Schijf langs de bosranden (Rucphense Bosschen en de bossen van de Scherpenberg en de Molenheide) en ten noorden van de kern Schijf; rond de kernen St. Willebrord en Sprundel kan in droge periodes verdroging optreden. De meeste landbouwers trachten de tekorten aan vocht te voorkomen door beregening, hetgeen dan vooral op de huiskavels wordt toegepast. De mate van verdroging wordt sterk beïnvloed door de organische bemestingstoestand. Gronden welke steeds een goede bemesting krijgen hebben minder last van verdroging.

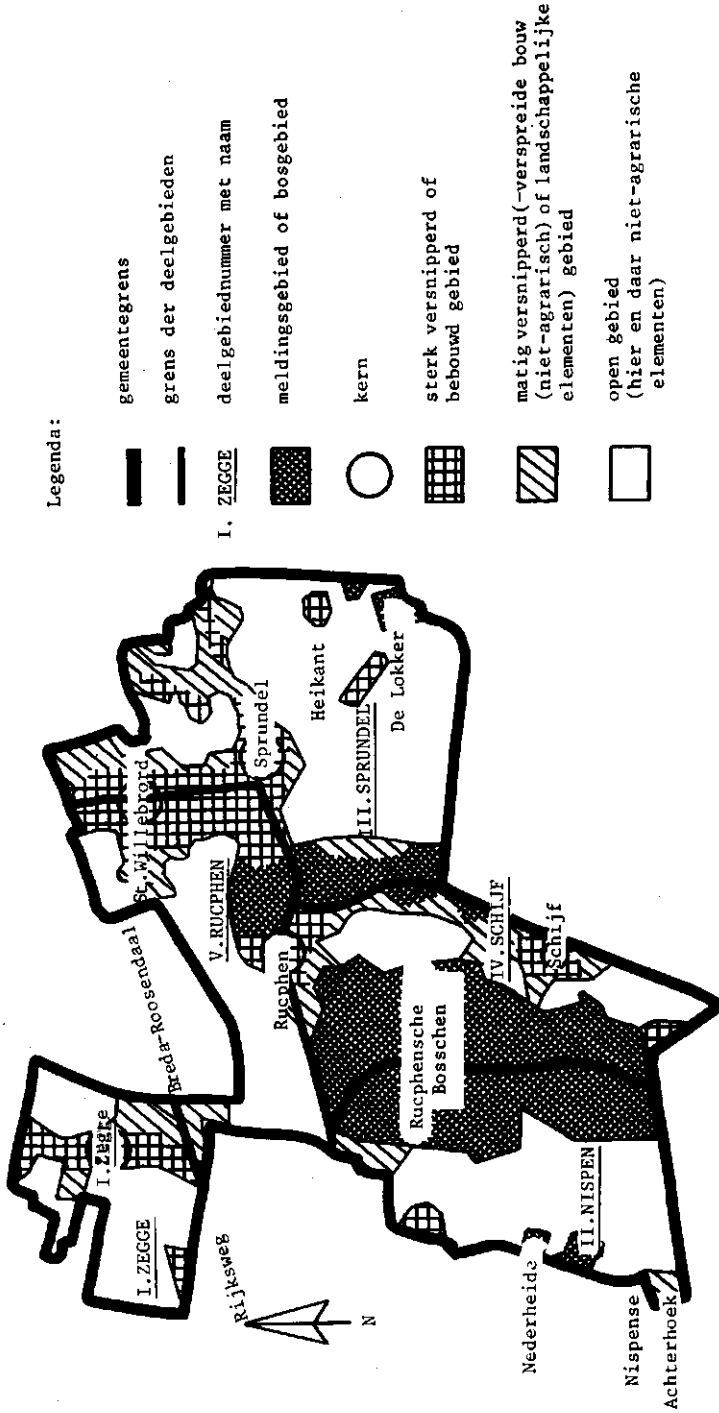
Enkele gedeelten van de deelgebieden Zegge (westelijk), Nispen (ten zuiden van de Nederheide) en Sprundel (beekdal) kunnen hinder van wateroverlast ondervinden. Grote overstromingen zullen niet voorkomen daar de hoofdontwatering in alle deelgebieden goed is. De detailontwatering die door de boer zelf onderhouden moet worden, is echter over het algemeen slecht. Een slechte verkaveling (veel gemeenschappelijke sloten) zal het een en ander in de hand werken.

2.2 De ruimtelijke situatie

Situering der bedrijfsgebouwen

Kaart 3 (pag. 22) geeft een beeld van de spreiding van de bedrijfsgebouwen over de gemeente. Hierbij is een splitsing gemaakt tussen de bedrijfsgebouwen van personen met het hoofdberoep in de landbouw en bedrijfsgebouwen van personen die het hoofdberoep buiten de landbouw hebben, danwel rustend zijn.

Gemeente RUCPHEN.

De spreiding van de bedrijfsgebouwen in de verschillende deelgebieden vertoont nagenoeg eenzelfde beeld. De concentratie van gebouwen is des te groter naarmate men dichterbij de "kernen" van de deelgebieden komt. Alleen in deelgebied 5 (Rucphen) is dit minder duidelijk. Er zijn gebieden waar vrijwel nog geen bedrijven zijn gevestigd (deelgebied Nispen: rond de Antwerpse baan; deelgebied Sprundel: zuidelijk gedeelte; deelgebied Zegge: de Lage Zegge; deelgebied Schijf: de Zoek).

De nevenbedrijven worden overal aangetroffen, zij het in het deelgebied 2 (Nispen) relatief weinig. Ook in het deelgebied Zegge zijn verhoudingsgewijs weinig nevenbedrijven.

De ruimtelijke versnippering

Naarmate de ruimtelijke versnippering uit agrarisch oogpunt gezien, groter is - mede door de aanwezigheid van veel niet-agrarische elementen (burgerbouw, industrie, natuurgebied, landschapselementen) - is het aaneengesloten agrarisch gebied kleiner (kaart 4). Sterk versnipperd wil zeggen dat de niet-agrarische elementen overheersen. Het bosgebied en het meldingsgebied zijn sterk versnipperd. In matig versnipperde gebieden bevinden zich ongeveer evenveel niet-agrarische (houtwallen, burgerbouw, camping) als agrarische elementen. In het open gebied overheersen zeer duidelijk de agrarische elementen. Wel worden op enkele plaatsen nog landschapselementen (houtwallen) aangetroffen. Ook in de bebouwingsstroken (zie ook kaart 3) valt over het algemeen een zekere versnippering waar te nemen; wellicht hebben nevenbedrijven hierbij ook een zekere invloed.

De vele kleine hoekjes tuinbouwgrond (bv. aardbeien) wekken ook de indruk van versnippering. In ruimtelijk opzicht behoort dit echter tot de agrarische ruimte. De tuinbouwgronden bevinden zich in alle deelgebieden, behalve in deelgebied II (Nispen).

De ruimtelijke versnippering is het grootst rond de kernen St. Willebrord, Sprundel, Rucphen, Schijf en zuidelijk van Zegge. Verder worden tussen de diverse kernen sterk versnipperde stroken aangetroffen.

2.3 De ontsluiting

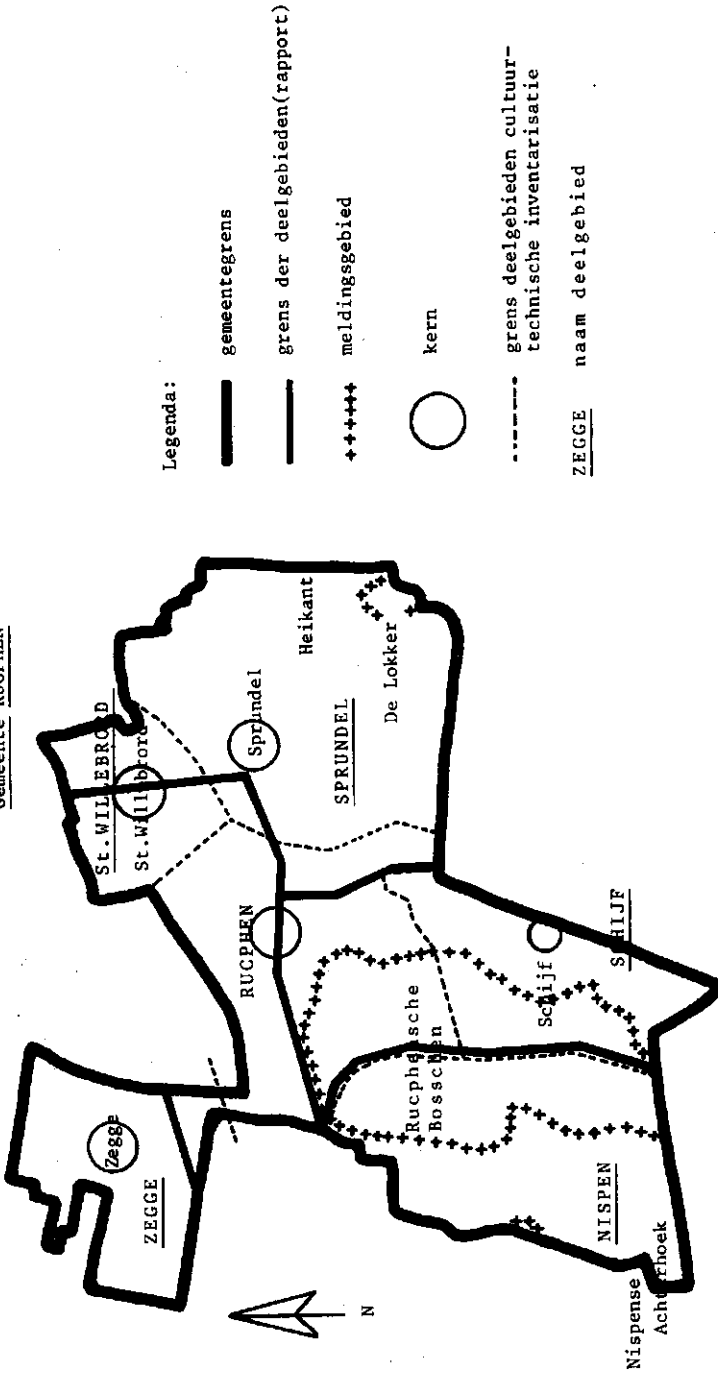
De bereikbaarheid der bedrijfsgebouwen

Als gevolg van een sterke wijziging in de laatste jaren van de transporttechnieken (melktankauto; bulkvervoer) is de bereikbaarheid van de bedrijfsgebouwen van bijzonder groot belang geworden. In feite dient ieder (modern) bedrijf aan de verharde weg te liggen 1). Uit tabel 2.1 blijkt dat 32% van alle bedrijven niet aan

1) Een bedrijfsgebouw is aan de verharde weg gelegen indien het gebouw hiervan niet verder dan 50 meter hiervan verwijderd ligt.

Kaart 5. INDELING DEELGEBIEDEN
Cultuurtechnische Inventarisatie

Gemeente RUCPHEN

Legenda:

— gemeentegrens

— grens der deelgebieden(rapport)

+++++ meldingsgebied

○ kern

- - - - - grens deelgebieden cultuur-
technische inventarisatie

ZEGGE naam deelgebied

Tabel 2.1 Proc. verdeling van het aantal bedrijven en de bijbehorende oppervlakte cultuurgrond naar bereikbaarheid der bedrijfsgebouwen

Afstand tot de ver- harde weg in meters	Zegge'		Nispes		Sprundel		Schijf		Rucphen		St.Willebrord		Totaal		Gem. opp. bedr. ha
	AB 1)	opp. 2)	AB opp.	opp.	AB opp.	opp.	AB opp.	opp.	AB opp.	opp.	AB opp.	opp.	AB opp.	opp.	
tot 50	66	60	37	43	75	77	62	50	64	49	69	65	67,3	60,1	4,8
50 - 400	20	18	15	15	13	9	24	28	25	34	21	21	19,1	22,9	
400 - 700	12	18	17	16	10	10	9	14	8	9	8	10	9,7	12,2	6,7
meer dan 700	2	4	31	26	2	4	5	8	3	7	2	4	3,9	7,8	
Totaal (abs.)	85	630	39	491	231	1195	62	337	142	911	155	323	714	3887	5,4

1) AB = aantal bedrijven.

2) opp. = bijbehorende oppervlakte cultuurgrond.

Bron: Cultuurtechnische Inventarisatie ICW (1968).

de verharde weg is gelegen en dat de gemiddelde oppervlakte van deze bedrijven groter (nl. 6,7 ha) is dan de oppervlakte van de wel aan de verharde weg gesitueerde bedrijven (4,8 ha). Hierbij zijn alle bedrijven, ook welke kleiner zijn dan 10 sbe 1), meegerekend. De bedrijven in de deelgebieden Zegge, Schijf, Rucphen en St. Wilibrord hebben een bereikbaarheid die overeenkomt met het gemiddelde beeld der gemeente. In het deelgebied Nispen is de bereikbaarheid echter ongunstiger.

Sinds 1969 zijn er nog verschillende wegen verhard (asfalt, klinkers, keien of mijnsteen), waardoor de bereikbaarheid van de bedrijfsgebouwen is verbeterd. Voor de hele gemeente geldt dat van alle bedrijven (met meer dan 10 sbe) ca. 6% nog niet aan de verharde weg is gelegen. In het deelgebied Nispen is dit percentage nog ca. 28%.

De bereikbaarheid van de gronden

De bereikbaarheid van de gronden wordt bepaald door de afstand van de grond tot de verharde weg. Over het algemeen is de bereikbaarheid van de grond goed, d.w.z. de afstand tot de verharde weg is minder dan 700 m. 2) Alleen in de deelgebieden Nispen (rond de Antwerpse baan), Sprundel (het zuidelijke gedeelte) en Schijf (zuidoostkant) zijn diverse gronden slecht bereikbaar.

De interne ontsluiting

Onder de interne ontsluiting wordt verstaan de afstand tussen het bedrijfsgebouw en de bijbehorende grond alsmede de kwaliteit van de berijden route.

Tabel 2.2. De interne ontsluiting

Deelgebied	Zegge	Nis- pen	Sprun- del	Schijf	Ruc- phen	St.Wil- lebrord	To- taal
Totaal gewogen gemiddelde werkelijke afstand 1) (m)	1160	968	1507	1036	1134	1821	1279
Totaal gewogen gemiddelde schijnbare afstand xx) (m)	1629	1677	2327	2038	1915	3253	2085

x) De gewogen gemiddelde werkelijke afstand wordt bepaald door middel van weging met de bijbehorende oppervlakte cultuurgrond, ongeacht de kwaliteit van de te berijden route.

xx) De gewogen gemiddelde schijnbare afstand wordt bepaald door middel van weging met de bijbehorende oppervlakte cultuurgrond, waarbij rekening wordt gehouden met de wegkwaliteit, traversen of helling. Bij de wegingsfactoren spelen onder andere het bodemtype en de ontwateringstoestand een rol.

Bron: Cultuurtechnische Inventarisatie, ICW.

1) Voor nadere toelichting zie bijlage 1.

2) Norm uit enkele ruilverkavelingsrapporten. Centrale Cultuurtechnische Commissie, Utrecht.

Uit tabel 2.2 blijkt dat de interne ontsluiting over het algemeen te wensen over laat. Dit beeld wordt hoogst waarschijnlijk sterk beïnvloed door de vele kleine nevenbedrijven, welke een stukje grond ver van huis hebben liggen. Ter oriëntatie zij vermeld dat een bedrijf van 25 ha met een huiskavel van 15 ha en een veldkavel op een afstand van ca. 1 km, wordt gezien als een goed verkaveld bedrijf. Zo'n bedrijf heeft een gewogen werkelijke afstand van gemiddeld ca. 600 meter.

Om de mindere kwaliteit van een te berijden route in cijfers tot uitdrukking te brengen wordt de route over de kavel, de onverharde en de semi-verharde weg als langer dan in werkelijkheid beschouwd en "schijnbare" afstand genoemd. Een niet-verharde weg betekent immers veelal een langere rijtijd. Uit het totaal gewogen gemiddelde schijnbare afstand, welke ruim 2000 meter bedraagt, blijkt dat er nog veel gronden zijn die slechts langs een onverharde route bereikt kunnen worden. Door de wegverhandingen sinds 1968 zal de genoemde afstand van 2000 meter thans geringer zijn.

Houdt men bij de beoordeling van deze cijfers rekening met de aantallen nevenbedrijven, dan loopt de interne ontsluiting in de diverse deelgebieden niet veel uiteen.

2.4 De verkaveling en parcelering

Een goede verkaveling en parcelering zijn van groot belang voor de exploitatie van moderne landbouwbedrijven. Voor een modern melkveehouderijbedrijf is het gewenst dat de huiskavels van voldoende omvang zijn, zodat steeds op één plaats gemolken kan worden (vaste doorloopmelkstal). Uit een oogpunt van bewerking zijn de vorm en grootte van de topografische percelen van belang.¹⁾

De verkaveling

Uit de tabellen 2.3. en 2.4. blijkt dat de verkaveling in de gemeente Rucphen slecht is. Over het algemeen hebben de hoofdberoepslandbouwbedrijven een te kleine huiskavel en te veel veldkavels, zodat daar ook geen mogelijkheid is om op één plaats te melken. De te geringe oppervlakte van de huiskavels wordt veelal veroorzaakt doordat de bedrijfsgebouwen te veel geconcentreerd staan (Sprundel, Schijf). De verkaveling in het deelgebied Nispen is het gunstigst. Ook in het deelgebied Rucphen kunnen diverse agrariërs de koeien bij huis melken.

1) Zie voor een toelichting op de termen bijlage 1.

Tabel 2.3 De verkaveling in de gemeente Rucphen in 1966 en 1970

	1966	1970 x)
Gemiddeld aantal kavels/bedrijf	2,9	3,6
Gemiddeld kavelgrootte (ha)	1,7	2,1
Perc. bedrijven met:		
1 kavel	47%	27%
2 - 4 kavels	33%	44%
5 - 9 kavels	16%	25%
meer dan 9 kavels	4%	4%

x) Alleen bedrijven met meer dan 10 sbe.

Bron: CBS/LEI.

Tabel 2.4 De verkaveling en percelering in deelgebieden (1968)

	Gemiddeld aantal kavels per bedr.	Gemiddelde op- pervl. per kavel (ha)	Gemiddelde per- ceelsgrootte (ha)
Zegge	3,8	1,8	0,8
Nispen	4,6	2,8	1,0
Sprundel	3,6	1,5	0,7
Schijf	3,8	1,5	0,8
Rucphen	3,8	1,8	0,8
St.Willebrord	1,7	1,3	0,5
Totaal	3,3	1,8	0,8

Bron: Cultuurtechnische Inventarisatie, ICW.

De percelering

De gemiddelde perceelsgrootte is in het deelgebied Nispen het gunstigst en in St. Willebrord het ongunstigst (tabel 2.4). In de overige deelgebieden is de gemiddelde perceelsgrootte van de hoofdberoepsbedrijven vrijwel gelijk.

Circa 60% van de cultuurgrond bestaat uit percelen, welke een onregelmatige 1) vorm hebben. Het gaat hier om ongeveer 55% van alle percelen.

De percelering is over het algemeen het slechtst in de gebieden die reeds lang in cultuur zijn. De perceleringstoestand hangt ten nauwste samen met de verkavelingstoestand. Kleine of onregelmatige kavels staan een verbetering van perceelsvormen in de weg, daar eigendoms- of gebruikersgrenzen individueel niet kunnen worden gewijzigd. Verder worden de vorm en de grootte van de topogra-

1) Zie bijlage 1.

fische percelen, zoals de naam reeds zegt, bepaald door topografische terreineigenschappen, zoals sloten en verschillen in hoogteligging, begroeiing en andere elementen die beslag op de ruimte leggen (wegen, bebouwing).

2.5 Nutsvoorzieningen

Voor de landbouwbedrijven is het van belang dat ze kunnen beschikken over voldoende water van goede kwaliteit en over voldoende elektriciteit. Voor een moderne bedrijfsvoering (elektrisch melken, koeltanks) is het van belang dat er op alle uren voldoende stroom is 1). Tot nu toe hebben de nutsvoorzieningen nauwelijks problemen opgeleverd, en waar dit wel het geval was, is steeds een oplossing gevonden.

1) Een melkveehouderijbedrijf met 50 melkkoeien vraagt - afhankelijk van de mechanisatiegraad - 8 à 12 KW. Mededelingen:
Ir. W.P.M. Corstiaensen; IMAG, Wageningen.

3. De bedrijfsgebouwen

Aangezien de rundveehouderij de belangrijkste produktietak in Rucphen is, zijn vooral de ontwikkelingen aangaande de rundveehouderij-bedrijfsgebouwen van groot belang voor de totale ontwikkeling der bedrijfsgebouwen.

De moderne melkveehouderij vereist een ligboxenstal met daaraan verbonden een doorloopmelkstal, waarbij opslag van de melk in een melktank kan plaatshebben. Ook in de zomerperiode zou het vee in deze melkstal gemolken moeten worden. In 1974 hadden 31 bedrijven in de gemeente Rucphen (d.i. 18% van de drie typen melkveebedrijven) een ligboxenstal 1). Dit aantal wijkt relatief weinig af van dat van de omringende gemeenten 2). Het aantal standplaatsen varieert van 40 tot 70, hetgeen eveneens weinig verschilt van de omringende gemeenten. In het deelgebied Zegge en vooral in Nispen komen relatief de meeste ligboxenstallen voor.

De bedrijven welke nog geen ligboxenstal hebben, zijn door de uitbreidingen van de melkveestapel genoodzaakt het vee op meerdere plaatsen (schuren) te stallen. Hierdoor wordt een verdere rationalisering nagenoeg onmogelijk. Zelfs de aanleg van een melkleiding, zodat de melk niet meer gesjouwd behoeft te worden is nauwelijks te realiseren.

-
- 1) Een ligboxenstal is een stal waar de koeien niet zijn vastgebonden op een bepaalde plaats, zij kunnen zodoende zelf naar een voederhek en de melkstal lopen. Dit systeem werkt zeer arbeidsbesparend.
 - 2) Mededelingen Consulentschap van de Akkerbouw en de rundveehouderij, Zevenbergen.

4. Algemeen-structurele aspecten

4.1 Aantal bedrijven en oppervlakte cultuurgrond

De gegevens in dit en het volgende hoofdstuk zijn gebaseerd op de metellingen van de landbouw. Deze gegevens hebben betrekking op alle geregistreerde bedrijven in de gemeente Rucphen en op de cultuurgrond die zij in gebruik hebben. De oppervlakte cultuurgrond van de gemeente is hiermee niet bepaald. Bij de metellingen worden namelijk kleine bedrijfjes buiten beschouwing gelaten en komt ook het grondgebruik in de gemeente van buiten de gemeente wonenden niet aan de orde. Anderzijds is wel meegeteld het grondgebruik buiten de gemeente van degenen die in de gemeente wonen.

De hoofdberoepsbedrijven 1) vormen de belangrijkste categorie. In de periode 1969-1974 is hun aantal afgenomen van 311 tot 270, een vermindering van 2,8% per jaar, wat minder is dan het landelijke gemiddelde van ruim 3% per jaar. Hoe deze vermindering tot stand kwam wordt uiteengezet in bijlage 3. De hoofdberoepsbedrijven gebruiken 84% van de geregistreerde cultuurgrond.

Tabel 4.1 Aantal bedrijven x) en oppervlakte cultuurgrond

	Aantal bedrijven		Ha cultuurgrond	
	1969	1974	1969	1974
Hoofdberoepsbedrijven totaal	311	270	3388	3164
Nevenbedrijven totaal	250	220	582	585

x) Alleen bedrijven met 10 sbe of meer. Zie ook bijlage 2.

Het aantal nevenbedrijven 1) in Rucphen is opvallend groot. Deze bedrijven worden voornamelijk geëxploiteerd door personen met een niet-agrarisch hoofdberoep. Het geregistreerde grondgebruik van de nevenbedrijven is de laatste jaren gelijk gebleven, terwijl het aantal bedrijven enigszins is verminderd.

4.2 De hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

De hoofdberoepsbedrijven zijn in zeven bedrijfstypen onderscheiden. In bijlage 1 is deze indeling nader omschreven. De melkveehouderij is de belangrijkste produktietak. In 1974 was op

1) Zie voor toelichting op enige veel gebruikte termen bijlage 1.

twee derde van de bedrijven de melkveehouderij het grootste bedrijfsonderdeel. Dit waren de "melkveebedrijven" als grootste groep, de "overwegend melkveebedrijven" en de "melkveebedrijven met veredeling". Daarnaast waren er "gemengde veredelingsbedrijven" (15%), "gemengde bedrijven" (11%) en bedrijven waar de tuinbouw het voornaamste bedrijfsonderdeel was.

Tabel 4.2 Hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

	Aantal bedrijven		Ha cultuurgrond	
	1969	1974	1969	1974
Melkveebedrijven	81	107	993	1463
Overwegend melkveebedr.	108	43	1308	601
Melkveebedr. met veredeling	16	27	188	370
Gemengde bedrijven	51	29	587	313
Tuinbouw/fruitteeltbedr.	25	13	182	95
Gemengde veredelingsbedr.	23	41	121	305
Glastuinbouwbedrijven	7	10	10	18
Alle bedrijven	311	270	3388	3164

Gezien naar de oppervlakte waren de drie typen melkveebedrijven nog belangrijker dan uit het aantal bedrijven blijkt. Zij hadden ruim driekwart van de cultuurgrond van de hoofdberoepsbedrijven in gebruik, de "melkveebedrijven" alleen al bijna de helft. De "gemengde bedrijven" en de "gemengde veredelingsbedrijven" hebben elk 10% van de cultuurgrond in gebruik. De "tuinbouw/fruitteeltbedrijven" hadden 5% van de cultuurgrond.

Het aantal "melkveebedrijven" is toegenomen. Ook het aantal "gemengde veredelingsbedrijven" en "melkveebedrijven met veredeling" en de weinige "glastuinbouwbedrijven" is vergroot. Bij de andere bedrijfstypen zijn de aantallen bedrijven sterk vermindert. Dit is vooral het geval bij de "overwegend melkveebedrijven". Al met al is er sprake van een ontwikkeling in de richting van meer specialisatie. Hoe deze veranderingen tot stand zijn gekomen wordt behandeld in bijlage 4.

4.3 Indeling van de bedrijven naar oppervlakte cultuurgrond

De hoofdberoepsbedrijven hadden in 1974 3164 ha cultuurgrond in gebruik. Dit was 224 ha minder dan in 1969 en betekent een vermindering van 1,4% per jaar. Dit is een vrij hoog percentage. Op de totstandkoming van genoemde vermindering wordt in 4.5. verder ingegaan. Bij de veredeling van de grond over de bedrijven speelt het bedrijfstype een grote rol. In bijlage 2 is de oppervlaktestructuur van 1969 en 1974 weergegeven zowel per bedrijfs-

type als per beroepsgroep.

De drie typen melkveehouderijbedrijven zijn gemiddeld het grootst (14 ha), dan volgen de gemengde bedrijven (11 ha). De tuinbouw/fruitteeltbedrijven en de gemengde veredelingsbedrijven zijn aanzienlijk kleiner (ruim 7 ha). Alle hoofdberoepsbedrijven samen hadden in 1974 een gemiddelde oppervlakte van bijna 12 ha (in 1969 11 ha).

De verdeling van de bedrijven over de verschillende oppervlakteklassen is van 1969 tot 1974 enigszins veranderd. Het aantal bedrijven onder de 15 ha is duidelijk verminderd, terwijl het aantal grotere bedrijven slechts weinig is toegenomen.

Veel bedrijven zijn kleiner dan 10 ha (45%) en ruim een kwart heeft meer dan 15 ha cultuurgrond. Iets minder dan de helft van de grond is in gebruik bij bedrijven groter dan 15 ha (zie bijlage 2). (Zie tabel 4.3.).

Tabel 4.3 Bedrijfsoppervlakte melkveebedrijven en alle bedrijven

	Melkveebedrijven 1)				Alle hoofdberoepsbedrijven			
	1969		1974		1969		1974	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
minder dan 10 ha	77	37	55	31	154	50	122	45
10 - 15 ha	73	36	56	32	91	29	75	28
meer dan 15 ha	55	27	66	37	66	21	73	27
Totaal	205	100	177	100	311	100	270	100

1) Drie typen: melkveebedrijven, overwegend melkveebedrijven en melkveebedrijven met veredeling (zie bijlage 2).

4.4. Indeling van de bedrijven naar productieomvang

De productieomvang van de bedrijven is uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden = sbe. Naast de bedrijfsoppervlakte wegen hierbij ook mee verschillen in intensiteit van het grondgebruik, de omvang van de dierlijke veredelingsproductie en de weinig aan de grond gebonden glastuinbouw.

Terwijl het aantal hoofdberoepsbedrijven in de afgelopen jaren met 13% daalde, steeg hun totale productieomvang met 16% (3% per jaar). Hierdoor nam de gemiddelde bedrijfsomvang toe van 93 tot 125 sbe.

Tabel 4.4 De ontwikkeling van de produktie op de hoofdberoepsbedrijven

	1969	1974	Toeneming in %
Aantal sbe totaal	29058	33720	16
Aantal sbe per bedrijf	93	125	34
Aantal sbe per ha, excl. veredeling	7,5	8,7	16
Aantal sbe per man	72	106	47

De gemiddelde bedrijfsomvang in Rucphen was in 1974 vrijwel aan die in de aangrenzende gemeenten Zundert, Roosendaal, Etten-Leur en Oudenbosch. In Oud- en Nieuw Gastel was de gemiddelde bedrijfsomvang toen 10% groter en in Rijsbergen en Hoeven 20 à 25%.

Het aantal bedrijven met minder dan 130 sbe is, zoals blijkt uit tabel 4.5, sterk verminderd en het aantal met een grotere omvang aanzienlijk toegenomen. In 1974 had twee vijfde van de be-

Tabel 4.5 De bedrijfsomvang van de hoofdberoepsbedrijven

		Aantal bedrijven		Percentage bedrijven	
		1969	1974	1969	1974
minder dan	50 sbe	45	23	14	9
50- minder dan	50 sbe	120	62	39	23
90- "	" 130 sbe	96	73	31	27
130- "	" 190 sbe	39	77	13	28
meer dan	190 sbe	11	35	3	13
Totaal		311	270	100	100

drijven een omvang van minstens 130 sbe tegenover maar 16% in 1969. Niettemin had in 1974 nog bijna een derde van de bedrijven een omvang van minder dan 90 sbe en daardoor belangrijk minder dan een volwaardige arbeidskracht bij een gemiddelde bedrijfsvoering aan kan (+ 110 sbe in 1974). Gaat men uit van een moderne bedrijfsvoering dan ligt dit nog belangrijk hoger (+ 150 sbe per man).

In bijlage 5 is de vergroting en verkleining naar omvang uitgewerkt. Uit deze bijlage blijkt dat van de bedrijven die in 1969 een omvang hadden van 70 tot 150 sbe er verhoudingsgewijs de meeste zijn vergroot. Voor bedrijven kleiner dan 70 sbe zijn er veel gelijk gebleven in omvang.

4.5 De grondmobiliteit

Onder grondmobiliteit wordt verstaan de oppervlakte grond die in een bepaalde periode van gebruiker is gewisseld. De gegevens hierover zijn verkregen door vergelijking van de bedrijfs- hoofden en de oppervlakte per bedrijf in 1969 en 1974. We onderscheiden hierbij de overdracht van gehele bedrijven aan een opvolger en daarnaast de grond die is aangewend voor bedrijfsvergroting en voor nieuw gevestigde bedrijven.

Tussen 1969 en 1974 wisselde 950 ha van gebruiker; dit is 24% van de grond in 1969 (zie bijlage 6). De overdracht van gehele bedrijven speelde de grootste rol en betrof 49 bedrijven die in 1969 570 ha grond in gebruik hadden. Dit grondverkeer had betrekking op 14,3% van alle cultuurgrond in 1969. Het andere grondverkeer bestond uit vergroting van bedrijven en nieuw gevestigde bedrijven, samen 379 ha ofwel 9,5% van de grond in 1969.

Hiernaast is van een aantal bedrijven de oppervlakte verkleind en zijn andere bedrijven opgeheven (of door te kleine omvang uit de registratie verdwenen). Ten opzichte van 1969 betrof de verkleining 254 ha en het opheffen 373 ha, samen 627 ha. Wanneer hierop in mindering wordt gebracht de 379 ha die is aangewend voor vergroting van bedrijven en voor nieuwe bedrijven resteert een oppervlakte van 248 ha. Met deze oppervlakte is het geregistreerde grondgebruik de afgelopen jaren verminderd.

Deze vermindering is door diverse oorzaken ontstaan. Een gedeelte van de grond van opgeheven bedrijven is nog bij dezelfde personen in gebruik als in 1969. Bedrijven beneden een bepaalde omvang zijn namelijk niet meer geteld, zij kunnen echter nog wel een aantal ha grond in gebruik hebben. Daarnaast is grond aan de agrarische bestemming onttrokken voor woningbouw en recreatie; dit is echter van beperkte betekenis. Verder kan er een verschil zijn door grondtransacties met bedrijven buiten de gemeente.

In de groep hoofdberoepsbedrijven als geheel is het grondgebruik met 224 ha verminderd. Dit kwam doordat de oppervlakte van de bedrijven die uit deze groep zijn verdwenen (379 ha) veel groter was dan van de bedrijven die er in deze groep zijn vrijgekomen (77 ha). Op de bedrijven die in beide jaren hoofdberoepsbedrijf waren (261) is de oppervlakte iets toegenomen (van 3009 ha tot 3087 ha), dit was echter niet voldoende om het door uit de groep gaan van bedrijven ontstane verlies aan cultuurgrond op te heffen.

Van de 261 in beide jaren hoofdberoepsbedrijven is een kwart (24%) vergroot met minstens één ha en 17% verkleind. Voor de verbetering van de bedrijfsgruottestructuur waren deze veranderingen van weinig betekenis.

Tabel 4.6 Vergrotingen en verkleiningen van - in beide jaren - hoofdberoepsbedrijven

	Aantal bedrijven 1)	Aantal bedrijven dat vergroot of verkleind is met ha					Oppervlakte in ha
		1-3	3-5	5-7	7-10	10-15	
Vergroot	63	38	12	7	6	-	203
Verkleind	44	29	12	1	1	1	128

1) Totaal 261, waarvan 154 zonder verandering van 1 ha of meer.

De vergrote bedrijven zijn gemiddeld 3,2 ha in oppervlakte toegenomen, de verkleinde bedrijven met gemiddeld 2,9 ha in oppervlakte afgenomen. Zowel de vergrotingen als de verkleiningen waren meest 1 tot 3 ha groot.

4.6 Rechtsvorm van grondgebruik

De gegevens over de verhouding tussen eigendom-gebruik en pacht, betreft de toestand in 1970. In dat jaar werd 28% van de cultuurgrond in Rucphen gepacht, dit was minder dan in het landbouwgebied Land van Breda (32%). Iets minder dan driekwart van de grond is dus in eigendom van de gebruikers.

4.7 De leeftijd van de bedrijfshoofden en de opvolgingssituatie

In Rucphen zijn vrij veel jongere bedrijfshoofden. In 1974 was bijna twee derde van de bedrijfshoofden op hoofdberoepsbedrijven jonger dan 50 jaar. Ten opzichte van 1969 zijn er naar verhouding meer van deze jongere bedrijfshoofden en is vooral het aantal van 60 jaar en ouder sterk verminderd. De gemiddelde leeftijd is hierdoor verlaagd.

Op de glastuinbouwbedrijven zijn alle bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar. Op de melkveebedrijven met veredeling en de gemengde veredelingsbedrijven is omstreeks drie kwart jonger dan 50 jaar en op de melkveebedrijven bijna twee derde (64%). Bij de andere bedrijfstypen heeft rond de helft deze leeftijd.

Er zijn 59 bedrijven met een bedrijfshoofd van 55 jaar of ouder. Op 17 van deze bedrijven (29%) wordt een opvolger uit de eigen familiekring verwacht. Er worden voor de toekomst dus veel minder opvolgers verwacht dan er de afgelopen vijf jaar waren; toen is 51% van de bedrijven (32 van de 63) door een opvolger uit eigen kring voortgezet. Voor de toekomst is geen rekening gehouden

Tabel 4.7 Leeftijd van de bedrijfshoofden en opvolgingssituatie

Leeftijd bedrijfs- hoofd	Aantal bedrijfshoofden				Aantal bedrijven in 1974		
	1969		1974		met op- volger	zonder opvolger	opvolger onbekend
	aantal	%	aantal	%			
jonger							
dan 40 jaar	98	31	86	32			
40 - 50 jaar	92	30	87	32			
50 - 55 jaar	42	13	38	14	4	27	7
55 - 60 jaar	33	11	34	13	9	24	1
ouder							
dan 60 jaar	46	15	25	9	8	17	-
Totaal	311	100	270	100	21	68	8

met zoons die of een niet-agrarische studie volgen of die een beroep buiten de landbouw hebben. Hierbij kunnen uiteraard nog gegadigden voorkomen. Zoons die in afwachting van bedrijfsopvolging tijdelijk elders werken zijn niet meegeteld.

4.8 De verschillen tussen de deelgebieden

Tussen de onderscheiden deelgebieden zijn in vele opzichten duidelijke verschillen. Deze verschillen zijn cijfermatig weergegeven in bijlage 7.

Gezien het aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond is Sprundel het grootste gebied. In dit gebied en ook in Rucphen bestaat de helft of meer van de bedrijven uit nevenbedrijven.

De vermindering van het aantal bedrijven is in Schijf en Rucphen sneller verlopen dan gemiddeld. Ook het grondgebruik van de hoofdberoepsbedrijven is hier het meest verminderd. In Nispen bleef het aantal hoofdberoepsbedrijven vrijwel gelijk, terwijl het grondgebruik zelfs iets toenam.

Wat betreft de gemiddelde oppervlakte zijn de bedrijven in Nispen (bijna 17 ha) aanzienlijk groter dan in de andere gebieden (11 à 12 ha).

In Nispen, Rucphen en Schijf bestaat meer dan de helft van de bedrijven uit "melkveebedrijven". "Gemengde veredelingsbedrijven" en "melkveebedrijven met veredeling" komen naar verhouding het meest voor in Rucphen, Schijf en Sprundel. Het gebied Zegge is wat de bedrijfstypen betreft, het meest gemengd.

Wanneer we uitgaan van het aantal sbe per bedrijf en per man in 1974 en de toeneming van het totale aantal sbe sinds 1969, komt Nispen verreweg het beste te voorschijn. Dit gebied was op al deze drie punten het meest gunstig. Daarna volgt Rucphen met een behoorlijke omvang per man, hetgeen vooral moet worden toegeschreven

aan het geringe aantal arbeidskrachten. Dan komt Sprundel waar het totale aantal sbe behoorlijk toenam. Op vrijwel eenzelfde niveau staat Zegge door een aanzienlijke omvang per bedrijf. In Schijf is het aantal sbe per bedrijf en per man het laagst, in dit gebied is ook het aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond verhoudingsgewijs het meest verminderd.

Ten slotte zijn er in Rucphen en Nispen veel bedrijfshoofden van jonger dan 50 jaar, in Zegge en Schijf zijn aanzienlijk meer oudere boeren en tuinders. Sprundel staat hier tussen in.

5. Bedrijfsstructurele aspecten

5.1 Grondgebruik en productieomvang

De cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven wordt voor bijna vier vijfde gebruikt als grasland, de rest is meest bouwland; er is maar weinig tuinland. De oppervlakte cultuurgrond is de laatste jaren verminderd. Hiermee zijn ook de oppervlakten bouwland en tuinland verminderd. Het grasland bleef vrijwel gelijk in oppervlakte.

Tabel 5.1 Grondgebruik

	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven			
	1969 ha	%	1974 ha	%	1969 ha	%	1974 ha	%
Bouwland ¹⁾	736	22	567	18	93	16	81	14
Grasland	2491	73	2507	79	396	68	415	71
Tuinland	161	5	90	3	93	16	89	15
Totaal	3383	100	3164	100	582	100	585	100

1) Inclusief braakland.

De totale agrarische productieomvang op de hoofdberoepsbedrijven, gemeten in sbe is met 16% toegenomen; dit is met 3% per jaar. Deze groei was vrijwel alleen het gevolg van de uitbreiding van de melkveehouderij (rundveehouderij) en de dierlijke veredelingsproductie. De akkerbouwproductie is verminderd. Ondanks de vermindering van de oppervlakte cultuurgrond (met 219 ha) is op de hoofdberoepsbedrijven de omvang van de grondgebonden productie toegenomen. Dit was het gevolg van een intensiever grondgebruik (meer sbe per ha), vooral in de rundveehouderij en de tuinbouw.

Tabel 5.2 De productieomvang van de hoofdberoepsbedrijven

	Aantal sbe		Percentage sbe		Verschil in %
	1969	1974	1969	1974	
Akkerbouw	3412	2738	12	8	-20
Rundveehouderij	17721	20504	61	61	+16
Veredeling	3624	6080	12	18	+68
Tuinbouw	4315	4410	15	13	+ 2
Totaal	29058	33720	100	100	+16

5.2 De akkerbouw

Het bouwland omvatte in 1974 nog 18% van de oppervlakte cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven, maar het droeg slechts 8% bij in de totale produktieomvang op deze bedrijven. Op de meeste bedrijven met bouwland is maar weinig verminderd (van 87 tot 84). Doordat de oppervlakte bouwland meer is verminderd dan het aantal bedrijven, is de oppervlakte bouwland per bedrijf gemiddeld iets verkleind (van 2,7 ha tot 2,5 ha). Op slechts 9% van de bedrijven met bouwland is 5 ha of meer akkerbouw.

Tabel 5.3 Bouwlandgebruik op hoofdberoepsbedrijven

Bedrijven met ...ha bouwland	Aantal bedr. in		Gewassen	1969		1974	
	1969	1974		ha	%	ha	%
minder dan 1 ha	70	45	Granen	325	44	123	22
1 - 3 ha	120	128	Aardapp.	29	4	32	6
3 - 5 ha	49	32	Suikerb.	197	27	75	13
5 - 10 ha	26	13	Voederb.	92	13	38	7
meer dan 10 ha	7	8	Snijmaïs	65	9	255	45
			Ov.gewass.	25	3	40	7
Totaal	272	227	Tot.bouwl.	733	100	564	100

Het bouwplan is de laatste jaren ingrijpend gewijzigd. Opvallend is de aanzienlijke oppervlakte snijmaïs; hierdoor is het grondgebruik ten behoeve van de rundveehouderij duidelijk toegenomen.

5.3 De rundveehouderij

De rundveehouderij, het melkvee plus jongvee en mestvee is de belangrijkste produktietak en omvatte in 1969 en 1974 61% van de totale produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven. Het grondgebruik voor de rundveehouderij (grasland, snijmaïs, voederbieten) is de laatste jaren toegenomen van 78% tot 88% van de cultuurgrond. Dit kwam door de forse uitbreiding van de snijmaïsteelt, de oppervlakte grasland is vrijwel gelijk gebleven (zie bijlage 8). In 1974 werd op 84% van de hoofdberoepsbedrijven melkvee gehouden, in 1969 was dit 90%.

De laatste jaren is het aantal melkkoeien uitgebreid (met 18%) en het aantal bedrijven met melkkoeien verminderd. Hierdoor is het gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf van 16 tot 24 toegenomen.

Tabel 5.4 Rundveehouderij op hoofdberoepsbedrijven 1)

	1969	1974
Aantal bedrijven met melkkoeien	279	226
Aantal melkkoeien totaal	4502	5328
Aantal melkkoeien per bedrijf	16	24
Aantal stuks jongvee	4628	5549
Aantal stuks mestvee	694	872
Aantal grootvee-eenheden(gve)	7092	8278
Aantal gve per ha grasl.+voedergewassen	2,68	2,96
Perc.bedr.met: 25-30 melkkoeien	9	16
30 en meer melkkoeien	5	27

1) Zie ook bijlage 8.

De vergroting van de melkveestapel en de uitbreiding van de aantallen jongvee en mestvee was mogelijk door meer grasland en voedergewassen, maar ook door een intensiever gebruik van de grond. Het intensiever grondgebruik was zelfs van nog iets meer betekenis. Dit blijkt uit de dichtere veebezetting aangegeven in aantal grootvee-eenheden per ha grasland plus voedergewassen, die van 2,7 op bijna 3 is gekomen. Dit is een zware veebezetting en het is de vraag hoe die wordt behaald. Spelen hierbij aanzienlijke voeraankopen een rol, een zware bemesting of een administratief onzichtbaar grondgebruik van nevenbedrijven?

Met de vergroting van het gemiddeld aantal koeien per bedrijf is het aantal bedrijven met minder dan 25 koeien sterk verminderd. Het aantal bedrijven met 25-30 koeien nam toe (resp. 25 en 36) en de veestapels van 30 of meer koeien zijn sterk uitgebreid (van 13 tot 62) (zie bijlage 8). Toch bestond in 1974 nog 57% van de melkveestapels uit minder dan 25 koeien; van de bedrijven waar de melkveehouderij hoofdzaak is of waar die de grootste plaats inneemt had de helft minder dan 25 koeien. Vooral voor deze laatste bedrijven waar vrijwel alleen melkvee wordt gehouden zijn veestapels van minder dan 25 melkkoeien gauw te klein om een redelijk inkomen te behalen. Vele van deze bedrijven kunnen het nog moeilijker krijgen wanneer binnen afzienbare tijd melktanks worden ingevoerd.

Gezien de huidige maatstaven kan onder gunstige cultuurtechnische omstandigheden en met gebruikmaking van de moderne technieken (ligboxenstal, doorloopmelkstal) tegenwoordig één man 40 à 50 koeien verzorgen. In mei 1974 waren er 28 bedrijven met 40 of meer koeien en in 1974 was er op 31 bedrijven een ligboxenstal (dit is op 18% van de drie typen melkveebedrijven).

Wat de rundveehouderij betreft zijn nog diverse verbeteringen mogelijk. Op de eerste plaats zijn de cultuurtechnische omstandigheden (verkaveling, e.d.) op vele bedrijven nog ongunstig. Dit

kost veel meer arbeid dan onder gunstige omstandigheden en bemoeilijkt toepassing van de moderne technieken of maakt dit onmogelijk. In de tweede plaats wordt, ondanks dat melkvee een beter inkomen geeft dan jongvee en mestvee, op de melkveebedrijven aanzienlijk meer jongvee en ook mestvee gehouden dan noodzakelijk is. Dit kan het gevolg zijn van een ongunstige verkaveling en verafgelegen kavels maar tevens kan ook traditie hierbij een rol spelen.

5.4 De tuinbouw

De laatste jaren is zowel het aantal hoofdberoepsbedrijven met tuinbouw als de oppervlakte tuinland sterk verminderd. Het aantal sbe voor tuinbouw bleef echter vrijwel gelijk door meer intensieve teelten (boomkwekerij). Zo is de oppervlakte glas uitgebreid en het aantal bedrijven met glas veranderde echter nauwelijks. Van de oppervlakte glas is 44% verwarmd.

Tabel 5.5 Tuinbouw

	Hoofdbber.bedr.		Nevenbedrijven	
	1969	1974	1969 1)	1974
Aantal bedrijven met:				
alleen tuinbouw open grond	125	65	179	124
glastuinb.+ tuinbouw open grond	7	8	3	8
<u>alleen glastuinbouw</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>-</u>	<u>3</u>
Tuinbouw open grond in ha	159	86	97	88
<u>Glastuinbouw in ha</u>	<u>2,34</u>	<u>4,37</u>	<u>0,13</u>	<u>1,63</u>
Aantal sbe voor tuinbouw	4315	4410	3073	3679
Percentage van totaal sbe	15	13	47	48

1) Inclusief bedrijven met minder dan 10 sbe.

Gezien de oppervlakte van de gewassen neemt de groenteteelt in de open grond (voornamelijk aardbeien) de grootste plaats in. Daarna komt de fruitteelt (appels en peren) en dan het klein fruit (meest frambozen).

De laatste jaren is de oppervlakte tuinland verminderd en hiermee ook de oppervlakte groenten in de open grond, de fruitteelt en klein fruit. Daartegenover is er een niet onaanzienlijke oppervlakte boomkwekerijgewassen gekomen (zie bijlage 9).

5.5 De intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij is na de melkveehouderij de belangrijkste produktietak en omvatte in 1974 18% van de totale produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven. De omvang van de intensieve veehouderij is van 1969 tot 1974 sterk uitgebreid. Deze uit-

breiding betrof bijna alleen de varkenshouderij; daarnaast is het aantal leghennen verminderd en bleef het aantal mestkuikens gelijk. De varkenshouderij is verreweg de belangrijkste tak, in 1974 bestond 90% van de intensieve veehouderij uit varkenshouderij. In de varkenshouderij is de fokkerij van veel grotere betekenis dan de mesterij.

Tabel 5.6 Intensieve veehouderij

	Alle bedrijven ¹⁾		Hoofdberoepsbedrijven			
	aantal dieren		aant.dieren		aant.dieren per bedr.	
	1969	1974	1969	1974	1969	1974
Mestvarkens	4425	13121	2975	9219	23	81
Fokvarkens	1793	3160	1623	2772	14	33
Mestkalveren	644	1491	-	583	-	117
Leghennen	29300	20800	19000	15700	430	1200
Mestkuikens	57500	33200	19000	19200	6300	9600

1) Met 10 sbe of meer

Het aantal bedrijven met intensieve veehouderij is de laatste jaren verminderd en de eenheden per bedrijf zijn sterk vergroot. Toch heeft een groot deel van de bedrijven te kleine eenheden. Wat betreft de varkensfokkerij heeft 44% van de bedrijven economisch gunstige eenheden van 30 of meer fokvarkens. De varkensmesterij komt meer in kleinere eenheden voor, een vijfde van de bedrijven heeft 100 of meer mestvarkens (bijlage 10).

Ook op de nevenbedrijven is de intensieve veehouderij van betekenis. Hier zijn ook de aantallen varkens en mestkalveren toegenomen en verminderde de pluimveehouderij.

Aangaande de hoeveelheid organische mest en de mogelijkheden van aanwending hiervan bestaat in Rucphen thans een evenwichtstoestand. De zandgronden in deze gemeente kunnen over het algemeen veel mest hebben. Voor eventuele overschotten zijn er op betrekkelijk korte afstand gebieden met ruime afzetmogelijkheden.

5.6 Arbeidsbezetting en produktie per man

Het aantal hoofdberoepsbedrijven is van 1969 tot 1974 met 2,8% per jaar verminderd, het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten met gemiddeld 4,6% per jaar. Het aantal arbeidskrachten is dus meer verminderd dan het aantal bedrijven, per bedrijf gezien van 1,3 tot 1,2 man. De gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf kan nauwelijks meer dalen.

De vaste arbeidsbezetting bestaat voornamelijk uit bedrijfs-
hoofden en zoons. De afgelopen jaren hebben de bedrijfshoofden,

door de sterke vermindering van het aantal zoons, relatief een nog grotere plaats ingenomen. De meeste bedrijven (85%) zijn "éénmansbedrijven", op de meeste andere bedrijven (13%) werken twee arbeidskrachten.

Tabel 5.7 Vaste mannelijke arbeidskrachten (hoofdberoepsbedrijven)

	Aantal		Percentage	
	1969	1974	1969	1974
Bedrijfshoofden	316	280	79	88
Zoons	70	19	17	6
Overige gezinsleden	6	6	1	2
Vreemden	11	14	3	4
Totaal	403	319	100	100
Aantal man per bedrijf	1,30	1,18		
Aantal sbe per man	72	106		

Het aantal sbe per man kan gezien worden als een maat voor de arbeidsproduktiviteit. Dit aantal sbe per man is de laatste jaren aanzienlijk toegenomen en was in 1974 106 sbe per man. Deze toename was voor ongeveer drie vijfde het gevolg van de vermindering van het aantal arbeidskrachten en voor twee vijfde van de uitbreiding van de totale produktieomvang.

In iets groter verband gezien was in 1974 in Rucphen het aantal sbe per man even groot als in de aangrenzende gemeenten, alleen in Hoeven en Rijsbergen was dit groter. Per bedrijfstype bezien werd op de bedrijven met meer veredeling en op de tuinbouwbedrijven een duidelijk groter aantal sbe per man bereikt.

5.7 De omstandigheden in de deelgebieden

In Schijf en Rucphen is naar verhouding het meeste grasland; in Zegge is relatief meer bouwland dan in de andere gebieden (zie bijlage 7).

Van de totale produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven bestaat in Nispen, Schijf en Rucphen twee derde of meer uit rundveehouderij, in de andere gebieden ongeveer 55%. In Sprundel, Schijf en Rucphen is de meeste veredeling met een vijfde of meer van de totale produktie. Ook de eenheden mestvarkens en fokzeugen per bedrijf zijn hier doorgaans het grootst. Zegge heeft verhoudingsgewijs de meeste tuinbouw (24% van alle sbe).

Bij het bouwlandgebruik vallen Schijf en Rucphen op doordat daar meer dan de helft van het bouwland wordt beteeld met snijmaïs.

Wat betreft de melkveehouderij zij opgemerkt dat het aantal melkkoeien per bedrijf in Nispen en Rucphen boven het gemiddelde ligt. Hier en ook in Zegge heeft 35 à 38% van de bedrijven meer dan 30 koeien. In Schijf wordt naar verhouding wat meer jongvee gehouden. Het aantal grootveeëenheden per ha is het grootst in Zegge en Rucphen.

De gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf ligt in Zegge boven en in Rucphen onder het gemiddelde. De laatste jaren is dit gemiddeld aantal arbeidskrachten per bedrijf in Zegge toegenomen en in Nispen en Rucphen verminderd.

6. Toekomstige ontwikkeling

In het voorgaande zijn een aantal ontwikkelingen beschreven die in de afgelopen jaren plaats hadden. Het aantal bedrijven is verminderd en meer nog het aantal arbeidskrachten. De totale produktie is toegenomen, met name door uitbreiding van de rundveehouderij en de veredelingsproduktie. De verhouding tussen de hoeveelheid arbeid die in de landbouw wordt aangewend en de totale produktie is verbeterd, waardoor de produktie per man is vergroot. Thans zal worden getracht een beeld te vormen van de ontwikkelingen in de komende tien jaren.

6.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven

In hoofdstuk 4 en in bijlage 3 is de ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven in de periode 1969-1974 weergegeven. Deze aantalsontwikkeling was het resultaat van uittreding en toetreding van bedrijfshoofden. De uittreding kan door natuurlijke oorzaken plaatshebben (abdicatie ofwel afstand doen, ziekte, overlijden) of door beroepsverandering. De toetreding wordt beïnvloed door het aantal opvolgers van binnen de gemeente en van buiten de gemeente. In bijlage 11 zijn deze bewegingen weergegeven zowel van het verleden als de verwachtingen hieromtrent voor de toekomst. Bij de berekening van het toekomstige aantal bedrijven is uitgegaan van de ontwikkeling die in de afgelopen jaren plaats had, van het tegenwoordige aantal opvolgers en van enige andere veronderstellingen. Het resultaat van deze berekeningen is weergegeven in de volgende tabel.

Tabel 6.1 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven van 1969 tot 1984

	Beginjaar	Uittreding - 1)	Toetreding + 1)	Eindjaar	
	aant. bedr.			aant. bedr.	
1969	311	89	48	270	1974
1974	270	65	23	228	1979
1979	228	56	18	190	1984

1) Van bedrijfshoofden.

Volgens deze vooruitberekening zullen er in 1984 nog 190 hoofdberoepsbedrijven zijn. Ten opzichte van 1974 is dit een vermindering van 3,4% per jaar. Het aantal bedrijven zal naar verwachting in de toekomst iets sterker verminderen dan de afgelopen jaren (2,8% per jaar). Dit komt vooral doordat er momenteel maar weinig opvolgers zijn.

6.2 De indeling in blijvers en wijkers

Naast de vooruitberekening van het aantal bedrijven die is gebaseerd op uittrading en toetreding van bedrijfshoofden, kan ook een beeld van het toekomstige aantal bedrijven worden verkregen door een indeling hiervan in blijvers en wijkers. Als blijvers zijn aangemerkt de bedrijven die over tien jaar, dus in 1984, hoogst waarschijnlijk nog als hoofdberoepsbedrijf zullen bestaan. Van de 270 bedrijven in 1974 zijn er volgens streekkeners 194 (72%) als blijvers te beschouwen, de anderen zijn wijkers (62) of twijfelaars (14) wat hun voortbestaan betreft.

Volgens de indeling in blijvers en wijkers zullen er in 1984 dus nog 194 hoofdberoepsbedrijven zijn en volgens de vooruitberekening van uittrading en toetreding nog 190. Dit komt dus vrijwel met elkaar overeen. Reden waarom we voor het vervolg van deze beschrijving uitgaan van 190 hoofdberoepsbedrijven in 1984.

6.3 Bedrijfsstructuur en bedrijfstype

Een vrij grove indruk van de ontwikkeling van de bedrijfsstructuur geeft de verandering van het aantal bedrijven per bedrijfstype. Deze ontwikkeling bestond de afgelopen jaren uit een zekere specialisatie in de vorm van een toeneming van het aantal melkveebedrijven, melkveebedrijven met veredeling en gemengde veredelingsbedrijven. Hiertegenover is het aantal overwegend melkveebedrijven, gemengde bedrijven en tuinbouw/fruitteeltbedrijven aanzienlijk verminderd (zie 4.2).

De blijvende bedrijven zullen het toekomstig aanzien van het gebied bepalen. De blijvende bedrijven waren in 1974 al iets meer gespecialiseerd dan het totaalaantal hoofdberoepsbedrijven. Gezien de ontwikkeling in de laatste jaren zal het bedrijfstype van de huidige blijvers waarschijnlijk nog veranderen. Dit is echter niet nauwkeurig te berekenen. In de volgende tabel is dan ook slechts weergegeven in welke orde van grootte de bedrijven in 1984 naar verwachting over de bedrijfstypen kunnen zijn verdeeld.

Uitgaande van de ontwikkeling in het jongste verleden zal in de toekomst het aantal melkveebedrijven toenemen en de helft van het aantal hoofdberoepsbedrijven uitmaken. Daarnaast zal waarschijnlijk een aantal gemengde veredelingsbedrijven en melkveebedrijven met veredeling voorkomen; dit aantal zal vermoedelijk ook toenemen. De laatste twee typen hebben vaak een meer gemengd karakter en lijken dikwijls veel op elkaar. Het aantal tuinbouwbedrijven is verondersteld gelijk te blijven. De minder gespecialiseerde bedrijven - dit zijn de overwegend melkveebedrijven en de gemengde bedrijven - zullen vrijwel geheel verdwijnen, de blijvers hiervan zullen door specialisatie in een van de drie hoofdgroepen terecht komen.

Tabel 6.2 Ontwikkeling naar bedrijfstype

	Aant. bedrijven		Perc. bedrijven			1984		
	1969	1974	blij- vers 1974	1969	1974	blij- vers 1974	perc. bedrij- ven	aantal bedrij- ven
Melkveebedr.	81	107	77	26	39	40	50	95
Overw. melkv. bedr.	108	43	24	35	16	12	-	-
Melkv. b.m. vered.	16	27	23	5	10	12	18	34
Gemengde bedr.	51	29	17	16	11	9	-	-
Tuinb./fr.t. bedr.	25	16	7	8	5	4	4	7
Gem. vered. bedr.	23	41	36	7	15	18	23	44
Glastuinbouwbedr.	7	10	10	2	4	5	5	10
Alle bedrijven	311	270	194	100	100	100	100	190

6.4 De toekomstige oppervlakte cultuurgrond op hoofdberoepsbedrijven

De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij hoofdberoepsbedrijven is de laatste jaren verminderd. Dit kwam voornamelijk doordat bedrijven uit de hoofdberoepsgroep zijn gegaan. Deze bedrijven stoten niet meteen alle grond af. Overigens is het aantal hoofdberoepsbedrijven sterker verminderd dan het hoofdberoepsgrondgebruik. Verder is gebleken dat het geregistreerde (zichtbare) grondgebruik op de nevenbedrijven gelijk is gebleven, er ging veel grond "weg" maar er kwam ook veel grond "bij" (zie bijlage 6).

Zoals in het voorgaande wordt verwacht zal de vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven doorgaan. De bedrijven die uit de hoofdberoepsgroep gaan zullen geleidelijk grond los laten, maar ook nog grondgebruik blijven behouden, evenals in het verleden. Hierdoor al zal het hoofdberoepsgrondgebruik verder verminderen.

De afgelopen jaren is het hoofdberoepsgrondgebruik met gemiddeld 45 ha per jaar verminderd. Voor de komende tien jaren nemen we aan dat dit zo zal doorgaan, onder meer als gevolg van afronden van woningbouw en industrieterreinen. In 1984 zal dan nog omstreeks 3300 ha cultuurgrond in gebruik zijn. Globaal gesteld kan hiervan 2750 ha in gebruik zijn bij hoofdberoepsbedrijven. Het grondgebruik op de nevenbedrijven zal absoluut gezien wellicht nauwelijks verminderen en verhoudingsgewijs nog iets toenemen.

Als in 1984 nog 190 hoofdberoepsbedrijven voorkomen, welke 2750 ha grond gebruiken, is dit een oppervlakte van 14,5 ha per bedrijf (1969 gemiddeld 11 ha en 1974 bijna 12 ha).

De verdeling van de bedrijven over de oppervlakteklassen zal ook in de toekomst worden gewijzigd. Het aantal bedrijven kleiner dan 15 ha zal naar we mogen aannemen sterk verminderen en het aan-

Tabel 6.3 De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond (1969-1984)

	Oppervlakte in ha			Percentage		
	1969	1974	1984	1969	1974	1984
Hoofdberoepsbedrijven	3388	3164	2750	85	84	83
Nevenbedrijven 1)	582	585	550	15	16	17
Totaal	3970	3749	3300	100	100	100

1) Met 10 sbe of meer.

tal groter dan 20 ha zal toenemen. Dit komt naar voren wanneer het aantal bedrijven in 1984, via de lognormale verdeling over de oppervlakteklassen werd uitgezet.

Tabel 6.4 De hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte

	Aantal bedrijven			Percentage bedrijven		
	1969	1974	1984	1969	1974	1984
minder dan 5 ha	46	37	20	15	14	11
5 - 10 ha	108	85	44	35	31	23
10 - 15 ha	91	75	48	29	28	25
15 - 20 ha	39	44	40	12	16	21
20 - 30 ha	22	24	29	7	9	15,5
meer dan 30 ha	5	5	9	2	2	4,5
Totaal	311	270	190	100	100	100

6.5 De ontwikkeling in de produktietakken

Voor de vooruitberekening van het toekomstig aantal sbe is naast de ontwikkeling in het jongste verleden ook uitgegaan van een aantal veronderstellingen. Wat het grondgebruik betreft is de oppervlakte bouwland in de afgelopen jaren aanzienlijk verminderd; in 1974 bestond reeds meer dan de helft uit voedergewassen (snijmaïs en voederbieten). Omdat de snijmaïsteelt mogelijk nog verder zal uitbreiden, zal het bouwland op de duur misschien vrijwel geheel ten dienste staan van de rundveehouderij. Om deze reden wordt voor 1984 het aantal sbe per ha bouwland gelijkgesteld aan die voor grasland plus rundvee. Verder is er van uitgegaan dat de oppervlakte tuinland gelijk zal blijven aan die in 1974 (90 ha op hoofdberoepsbedrijven). Over de vermoedelijke toekomstige ontwikkeling van de produktietakken rundveehouderij, tuinbouw en veredeling kan het volgende worden opgemerkt (in cijfers weergegeven in bijlage 12).

a. De rundveehouderij

In het voorgaande is verondersteld dat het grondgebruik op de hoofdberoepsbedrijven kan verminderen tot 2750 ha in 1984. Van deze grond wordt aangenomen dat ongeveer 90 ha als tuinland wordt gebruikt en de rest (zijnde 2660 ha) vrijwel geheel ten dienste zal staan van de rundveehouderij. Er zal in 1984 minder grond beschikbaar zijn voor het rundvee dan in 1974 (2800 ha, zie bijlage 8).

Het grondgebruik voor de rundveehouderij is de laatste jaren intensiever geworden. Voor de komende 10 jaar gaan we er vanuit dat de grond nog iets intensiever gebruikt zal worden. We rekenen op 8,4 sbe per ha voor alle grond, exclusief de tuinbouw, dus voor 2660 ha. De omvang van de rundveehouderij (inclusief de akkerbouw) zal dan op 22300 sbe komen, wat minder is dan in 1974 voor akkerbouw en rundveehouderij. Er zal in 1984 echter minder grond in gebruik zijn.

De verhouding tussen het aantal melkkoeien en het overig rundvee zal naar verwachting iets veranderen ten gunste van het melkvee. Hierdoor kan het aantal melkkoeien toenemen tot ongeveer 6100 in 1984. Ten opzichte van 1974 is dit een toeneming met 1,4% per jaar (1969-1974 3,4% per jaar). Het aantal koeien per ha wordt dan 2,30, waarnaast ongeveer 90 stuks jongvee per 100 melkkoeien gehouden wordt en nog wat mestvee.

Voor de vooruitberekening van het aantal bedrijven met melkvee is de ontwikkeling in de afgelopen periode min of meer doorgetrokken. In 1974 werd op 84% van de hoofdberoepsbedrijven melkvee gehouden (1969 90%) en naar verwachting in 1984 nog op twee derde (68%) ofwel op ongeveer 130 bedrijven. Het aantal melkkoeien per bedrijf met melkvee wordt dan gemiddeld 47. Een aantal bedrijven zal aanzienlijk grotere eenheden melkvee hebben. Dit zijn de gespecialiseerde melkveebedrijven, met name bedrijven die gebruik maken van de moderne technieken (ligboxenstal, doorloopmelkstal, eventueel zomerstalvoeding). Dit aantal bedrijven zal vast nog groter worden dan dat het momenteel is. Andere bedrijven zullen melkvee en varkens houden, hier zullen dan wellicht meest veestapels van bijvoorbeeld 20 à 30 melkkoeien zijn.

b. De tuinbouw

De oppervlakte tuinland is de laatste jaren sterk verminderd, doch door intensievere gewassen is de productieomvang gelijk gebleven. Opmerkelijk was de opkomst van de boomkwekerijgewassen. We houden rekening met de mogelijkheid dat de boomteelt zal uitbreiden, waarschijnlijk wel ten koste van andere tuinbouwgewassen. Daarom gaan we er ook vanuit dat de oppervlakte tuinland gelijk blijft, 90 ha. Verder nemen we aan dat, evenals in het verleden, de oppervlakte glas nog wat zal toenemen en wel van 4,37 ha tot ongeveer 6 ha. Doordat de oppervlakte tuinland gelijk wordt gehouden en er meer intensieve gewassen (boomteelt en glas) worden ver-

wacht, zal het aantal sbe voor tuinbouw toenemen (van + 4400 tot ruim 5500).

c. De veredeling

De veredelingssector gaf in de afgelopen periode ontwikkelingen te zien, die ongetwijfeld ook in de toekomst door zullen gaan. Dit is een uitbreiding van het aantal dieren en een vermindering van het aantal bedrijven waarop deze voorkomen. Wat betreft de vermindering van het aantal bedrijven zij opgemerkt, dat er nog vele bedrijven zijn met kleine eenheden veredeling (zie 5.5). Dit is met name het geval bij de bedrijven met varkens. Sommige bedrijven zullen deze kleine eenheden afstoten, anderen zullen uitbreiden. Betreffende de te verwachten uitbreiding van het aantal dieren het volgende. Op vele bedrijven is de produktieomvang te klein om een redelijk inkomen te verschaffen. Men zal er dus naar streven de produktieomvang te vergroten. Eerder is gesteld dat een aantal bedrijven de rundveestapel zal uitbreiden. Voor veel bedrijven is echter in de rundveehouderij onvoldoende perspectief. Er is onvoldoende grond beschikbaar, bovendien is reeds sprake van een hoge veebezetting. Zij zullen naast de rundveestapel een of meer veredelingstakken uitbreiden of zich in de veredeling specialiseren. Voorts is op de bedrijven waar veredeling reeds de belangrijkste produktietak is verdere uitbreiding te verwachten.

Hoe snel de uitbreiding in de komende 10 jaar zal verlopen is moeilijk te zeggen en van vele factoren afhankelijk. Hierbij kan gedacht worden aan de marktsituatie, de groei van de bevolking, de ontwikkeling van de welvaart e.a. Gezien de externe produktiefactoren kan gewezen worden op de gunstige ligging van het gebied zowel ten aanzien van de toeleveringsbedrijven als van de afzet. Voorts ligt het gebied in een spanningsveld van concurrerende bedrijven, wat voor de boer uiteraard voordelen kan opleveren. Deze factoren, gebrek aan alternatieven en een gunstige positie op de markt, zullen in de toekomst niet minder zwaar wegen dan in het verleden. Een belemmering van de groei kan eventueel voor een aantal bedrijven worden gevormd door het niet verkrijgen van een hinderwetvergunning i.v.m. stankoverlast. Of dit de ontwikkeling sterk zal beïnvloeden valt te betwijfelen, vele bedrijven liggen op voldoende afstand van de bebouwde kom en voor de andere problemen wordt algemeen naar oplossingen gezocht.

De veredelingsproduktie of intensieve veehouderij is in de periode 1969-1974, gerekend in sbe, met 68% of 11% per jaar toegenomen. Naar verwachting zal deze groei de komende tien jaar aanmerkelijk trager verlopen. Als uitgangspunt hiervoor wordt het gemiddelde landelijke groeipercentage van 3% aangehouden. De totale omvang van de veredelingsproduktie zal hierbij met ruim een derde uitbreiden. Het aantal sbe voor veredeling zal dan op de hoofdbeoepsbedrijven toenemen van 6080 in 1974 tot 8200 in 1984.

6.6 Arbeidskrachten

De vermindering van het aantal bedrijven en het aantal arbeidskrachten hangen zeer nauw samen, omdat het grotendeels eenmansbedrijven zijn. De arbeidsbezetting is de laatste jaren verminderd voor alle hoofdberoepsbedrijven tot gemiddeld 1,18 arbeidskracht per bedrijf en voor de blijvers tot 1,2 per bedrijf. Deze arbeidsbezetting is al vrij laag en het is niet te verwachten dat deze nog zal verminderen. We veronderstellen daarom dat de arbeidsbezetting in 1984 ook ongeveer 120 arbeidskrachten per 100 bedrijven (1,2 per bedrijf) zal zijn. Dit betekent dat op de 190 hoofdberoepsbedrijven nog circa 230 arbeidskrachten zullen werken.

6.7 Ontwikkeling van de produktieomvang

Op grond van de in het voorgaande gemaakte veronderstellingen zal de totale produktieomvang, het totale aantal sbe, nog iets toenemen. Dit zal - omdat er minder grond beschikbaar zal zijn en door een langzamere uitbreiding van de intensieve veehouderij - veel minder zijn dan in de laatste jaren.

Tabel 6.5 Ontwikkeling van het aantal sbe in totaal, per bedrijf en per man (hoofdberoepsbedrijven)

	1969	1974	1984
Sbe rundveeh.+akkerbouw	21133	23242	22300
Sbe tuinbouw	4315	4410	5500
Sbe veredeling	3624	6080	8200
Sbe totaal	29058	33720	36000
Toeneming per jaar 1)		3,0%	0,6%
Aantal bedrijven	311	270	190
Sbe per bedrijf	93	125	190
Toeneming per jaar 1)		6,1%	4,3%
Aantal arbeidskrachten	403	319	230
Sbe per arbeidskracht	72	106	157
Toeneming per jaar 1)		8,0%	4,0%

1) Respectievelijk 1969-1974 en 1974-1984.

Het gemiddeld aantal sbe per bedrijf zal waarschijnlijk het meeste toenemen, namelijk tot gemiddeld 190. Verhoudingsgewijs zal dit toch minder zijn dan de laatste jaren. Ook de toeneming van het aantal sbe per arbeidskracht, tot gemiddeld bijna 160, zal minder snel verlopen.

6.8 Toekomstig aantal bedrijven in de deelgebieden

Het toekomstig aantal bedrijven berekend volgens de methode van uittreding en toetreding wijkt voor de gehele gemeente gezien slechts weinig af van het aantal bedrijven dat als "blijver" is aangemerkt. Per deelgebied evenwel is geen berekening gemaakt volgens de eerste methode en is alleen het aantal blijvers bekend. Ook is bekend welk bedrijfstype deze blijvers in 1974 hadden. We weten echter niet in welke richting en in welke mate er verschuivingen tussen deze bedrijfstypen zullen optreden. Hoe het aantal blijvers in 1974 over de deelgebieden en de bedrijfstypen was verdeeld geeft tabel 6.6 aan.

Afgaande op het aantal blijvers per gebied zal in Sprundel en Zegge het aantal bedrijven met een derde kunnen verminderen. Daarna volgt Rucphen met een kwart. Schijf met 20 à 25% en Nispen met minder dan 20%.

Over de deelgebieden kan verder worden gezegd dat in 1974 Nispen en Rucphen al het meest op de melkveehouderij waren gespecialiseerd, hier bestond al drie vijfde van de blijvers uit melkveebedrijven. Daarnaast waren er in Rucphen bijna alleen gemengde veredelingsbedrijven en in Nispen vooral de minder gespecialiseerde "overwegend melkveebedrijven".

In Schijf bestaat bijna de helft uit melkveebedrijven. Verder speelt de veredeling hier een rol in de vorm van een aanzienlijk aantal gemengde veredelingsbedrijven en melkveebedrijven met veredeling.

Tabel 6.6 Aantal "blijvers" naar deelgebied in 1974

	Aantal blijvers in deelgebied					Totaal blijvers
	Zegge	Nispen	Sprundel	Schijf	Rucphen	
Melkveebedrijven	8	14	18	16	21	77
Overw. melkveebedr.	5	4	10	4	1	24
Melkv. bedr. m. vered.	1	2	14	5	1	23
Gemengde bedrijven	4	1	8	2	2	17
Tuinb. : fruitt. bedr.	2	1	4	-	-	7
Gem. veredel. bedr.	4	1	15	7	9	36
Glastuinb. bedrijven	3	-	5	1	1	10
Totaalaantal	27	23	74	35	35	194
In % van alle hoofd- beroepsbedrijven	68	82	67	78	76	72

In Sprundel en Zegge zijn naar verhouding maar weinig melkveebedrijven onder de blijvers (resp. 24 en 30%). Bijna alle tuinbouwbedrijven die als blijvers worden gezien zijn gelegen in deze gebieden. Een groot aantal bedrijven in Sprundel bestaat uit ge-

mengde veredelingsbedrijven en melkveebedrijven met veredeling, meer dan in Zegge. Verder zijn in beide gebieden nogal wat overwegend melkveebedrijven en gemengde bedrijven, typen die in aanmerking komen voor verdere specialisatie. Door de verdeling van de bedrijven over alle bedrijfstypen, ook wat betreft de aantallen, is de bedrijfsvoering in Sprundel en Zegge meer gevarieerd dan in de andere gebieden.

7. Ruimtelijke en planologische aspecten

7.1 Inleiding

In het eerste gedeelte van dit rapport (hoofdstuk 2 t/m 5) is aandacht besteed aan de bestaande agrarische structuur en aan de ontwikkelingen in de afgelopen jaren. In hoofdstuk 6 is aangeduid hoe de algemeen agrarische structuur er naar verwachting in de nabije toekomst uit zal zien.

Er is geconstateerd dat we hier in Rucphen te maken hebben, zoals op de zandgronden meestal het geval is, met naar oppervlakte vrij kleine bedrijven, met een relatief grote produktieomvang. Vooral voor Rucphen is dit opmerkelijk, daar het hier relatief zeer arme zandgronden betreft en de cultuurtechnische omstandigheden (verkaveling, percelering, interne ontsluiting) gemiddeld slecht zijn. Deze grote produktieomvang wordt verklaard door een vrij intensieve bedrijfsvoering; de slechte produktieomstandigheden kunnen zijn gecompenseerd door veel tijdelijke arbeidskrachten. Dit laatste blijkt echter niet uit de cijfers 1).

Wat betreft de ontwikkeling van de bedrijven wordt een verdergaande specialisatie verwacht. Met name op het gebied van de melkveehouderij zullen meerdere grote gespecialiseerde eenheden ontstaan. De akkerbouw, die in feite reeds van geringe betekenis is, zal geheel ten dienste komen te staan van de rundveehouderij (maïsteelt). De veredeling zal nog enigszins toenemen, doch niet tot die omvang, zoals nu in Oost-Brabant.

Een opmerkelijk verschijnsel is dat de nevenbedrijven in Rucphen een belangrijke plaats innemen.

In dit hoofdstuk zal hoofdzakelijk aandacht worden besteed aan de ruimtelijke gevolgen van een zich moderniserende landbouw. In dit geval gaat het om specialisatie in de richting van de melkveehouderij. Alvorens hier verder op in te gaan, zullen eerst de verschillende functies van de land- en tuinbouw worden behandeld. Al naar gelang men immers uit ruimtelijk ordeningsoogpunt een bepaalde functie laat prevaleren, zal er een andere ruimtelijke structuur nodig zijn. Bij de ruimtelijke aspecten zal worden ingegaan op de globale eisen die de land- en tuinbouw stelt aan het gebied in zijn totaliteit, en op de inrichting van het gebied. In aansluiting hierop is voor Rucphen een aantal consequenties naar voren gebracht, zoals die zouden voortvloeien uit een onbelemmerde ontwikkeling van de land- en tuinbouw. In paragr. 7.5 is ingegaan op factoren die de agrarische ontwikkelingen kunnen bemoeilijken of belemmeren.

1) Dit verschijnsel is wel geconstateerd in 1961. Zie hiervoor: De landbouw in Rucphen, rapport no.362, LEI-Den Haag, 1961.

7.2 Functies van de land- en tuinbouw

Uit een oogpunt van ruimtelijke ordening is het belangrijk te weten welke functies de land- en tuinbouw zoal kan vervullen. Immers, wil men de verschillende taken van het landelijk gebied (bijvoorbeeld ten behoeve van de recreatie of de landbouw), zoveel mogelijk integreren, dan kan een bepaalde functie van de landbouw in de knel komen. De waardering van de verschillende functies van de landbouw hangt af van algemeen sociaal-economische omstandigheden en van de geografische ligging.

De eerste functie van de landbouw is de produktie van voedsel en grondstoffen. Deze functie dient zeer duidelijk in groter (nationaal, Europees en mondiaal) verband te worden geplaatst.

Als tweede functie zorgt de landbouw voor een stuk werkgelegenheid, zowel direct als in de verwerkende en toeleverende bedrijven. Het aantal arbeidsplaatsen in de landbouw (op de bedrijven) is ongeveer even groot als het aantal arbeidsplaatsen in de toeleverende en verwerkende bedrijven 1).

Bij de derde, al min of meer afgeleide, functie van de landbouw, die als bron van inkomsten, gaat het om de financiële beloning van de ingezette produktiemiddelen.

Het beheren van het landelijk gebied wordt gezien als een vierde functie van de landbouw. Tegenwoordig wordt het landschap ook wel als een produkt van de landbouw beschouwd 2) daar de agrariërs in grote mate het aanzien van het landelijke gebied bepalen door hun bebouwing, activiteiten, grondgebruik en de agrarische inrichting van het gebied. De landbouw geeft derhalve veelal vorm aan de landelijke ruimte. Ook via een beheersfunctie kan de landbouw voor een stuk werkgelegenheid zorgen.

Tevens zorgt de landbouw voor de leefbaarheid van bepaalde plattelandskernen. Vooral ten aanzien van dit laatste aspect wordt de nevenberoepslandbouw als positief ervaren 3).

Voor Rucphen is de landbouw als bron van werkgelegenheid belangrijk. Dit met op de achtergrond de hoge werkloosheidspercentages. Vanuit dit oogpunt gezien kan het dus belangrijk zijn, dat zoveel mensen als verantwoord is, een plaats in de landbouw kunnen vinden. De werkers in de landbouw dienen hierbij een voldoende inkomen te halen. Indien dit inkomen moet komen uit het produceren van voedsel en grondstoffen, dan zal dat onder zo gunstig mogelijke omstandigheden dienen te geschieden. Voor veel bedrijven zal dit betekenen: meegaan met moderne ontwikkelingen. Bovendien is het, afgaande op bovenstaande overwegingen, noodzaak dat zo min mogelijk grond uit cultuur wordt genomen.

- 1) Streekplan Midden en Oost-Brabant; planvorming stap 1, landelijke gebieden. PPD - Noord-Brabant, 1975.
- 2) Oriënteringsnota. (Eerste deel van de Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening), Den Haag, 1973.
- 3) Dr. ir. L.J.M. Weerdenburg: Nevenberoepslandbouw, een blijvend verschijnsel? Uit: Bedrijfsontwikkeling, jrg.3(1972)nr.11.

7.3 Ruimtelijk structurele aspecten

Een bestemmingsplan beoogt de bestemming aan te geven van de in het plan begrepen gronden. Zo nodig zullen in verband met de aangegeven bestemming voorschriften van kracht zijn omtrent het gebruik van de grond en de opstallen. Het gaat hierbij om een ruimtelijke structuur 1) te scheppen, die de meest gewenste ontwikkelingen kan leiden en richten. Een van de elementen van de ruimtelijke structuur is de land- en tuinbouw. Het spreekt vanzelf dat ook de land- en tuinbouw een zo goed mogelijke interne structuur, te weten agrarische structuur, moet kunnen verwezenlijken. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de veranderingen waaraan ook de agrarische structuur onderhevig is, en met de hem toegekende functie(s) (zie 7.2). Om de agrarische structuur te verbeteren voert de regering een structuurbeleid, waarvan de ontwikkelings- en saneringsregelingen en de ruilverkaveling wel de bekendste zijn.

Bij onderstaande beschouwing over de ruimtelijke aspecten zijn de algemene voorwaarden en globale normen aangeduid voor een zo gunstig mogelijke ontwikkeling van de land- en tuinbouw in Rucphen, aansluitend bij de aan de gang zijnde en te verwachten ontwikkelingen.

Gebiedsaspecten

Het is van belang dat de landbouw kan plaatshebben in een zo groot mogelijke aaneengesloten ruimte. Dit biedt tal van voordelen, bv. schaalvoordelen (zoals bij het melkophalen), de gunstigste inrichtingsvorm kan worden gekozen, vermindering van randinvloeden als gevolg van andere bestemmingen.

De grens tussen het element landbouw en de andere elementen van het ruimtelijk bouwwerk dient zo kort mogelijk te zijn. Des te langer deze grens, des te groter zijn de invloeden over en weer, des te groter de kans op conflicten. Dit betekent dat indien niet-agrarische activiteiten beslag op de agrarische ruimte leggen, dit zo geconcentreerd mogelijk dient te geschieden. Versnippering van de agrarische ruimte zou zoveel mogelijk moeten worden tegengegaan.

Het is tevens voor de ontwikkelingsmogelijkheden van de landbouw van groot belang dat deze bedrijfstak de voor hem bestemde ruimte in een zo groot mogelijke vrijheid kan gebruiken, d.w.z. dat er herinrichtingswerken, boerderijverplaatsingen e.d. kan plaatshebben en de grond in volledige vrijheid landbouwkundig kan worden gebruikt.

1) De ruimtelijke structuur is het totale (ruimtelijke) bouwwerk van gelokaliseerde elementen en hun onderlinge relaties.
Uit: F. Vonk, Planologische problemen als gevolg van het proces van verstedelijking in Nederland. TNO-Project nr. 74-11.

Het lijkt dus in ieder geval gewenst, dat de open gebieden (kaart 4) voor de landbouw behouden blijven. Eventueel noodzakelijke niet-agrarische activiteiten zouden uit landbouwkundig oogpunt plaats dienen te hebben in de ruimtelijk meer versnipperde delen, zoals het gebied ten westen van St. Willebrord en dat ten noorden van de weg Sprundel - Rucphen.

De tuinbouw, welke minder aan grote kavels is gebonden, kan wel in de ruimtelijk matig versnipperde gebieden worden beoefend (bv. oostelijk van St. Willebrord, zuidelijk van Zegge). Naar verwachting zal echter de tuinbouw geen grote vlucht nemen.

Inrichtingsaspecten met betrekking tot de landbouw

Gezien het feit dat binnen niet al te lange tijd alle melkveebedrijven moeten overstappen op tankmelken, daar de zuivelfabrieken overschakelen van het in bussen ophalen van melk naar vervoer per tank, is het noodzakelijk dat ieder bedrijf onder alle weersomstandigheden te bereiken is. Evenals de afvoer van de produkten zal de aanvoer van de veevoeders in steeds grotere éénheden (balkvervoer) plaatshebben. Dit betekent dat ieder bedrijf aan een verharde weg dient te liggen. Soms kan een verhard kavelpad een oplossing bieden. Met het oog op de bereikbaarheid is het ongewenst dat gronden verder verwijderd liggen van de verharde weg dan ca. 700 meter 1).

Voor een modern melkveehouderijbedrijf is een goede verkaveling van belang daar eerst dan een rationeel gebruik van arbeid en machines kan worden gemaakt. Er dient zoveel grond bij de bedrijfsgebouwen te liggen, dat zomers en 's winters op één plaats kan worden gemolken. Voor een bedrijf van 25 ha, zou ca. 15 ha bij het bedrijfsgebouw moeten liggen. Een probaat middel om verkavelingsproblemen op te lossen is verplaatsing van enkele boerderijen uit een bepaald concentratiegebied. Ook onderlinge kavelruil kan het een en ander oplossen.

Topografische percelen moeten ongeveer 3 ha groot 2) en regelmatig van vorm zijn.

De gronden behoeven verder een goede waterhuishouding, d.w.z. in natte tijden een voldoende afwatering en in droge tijden geen last van verdroging. Verbetering van de detailontwatering en het gebruik van (vaste) beregeningsinstallaties kan hier uitkomst bieden.

Om een vlotte bewerking van de grond mogelijk te maken, moet het maaiveld vlak zijn. Egalisatie kan daarom nodig zijn.

-
- 1) Norm uit enkele ruilverkavelingsrapporten. Centrale Cultuurtechnische Commissie. Utrecht.
 - 2) Norm uit de nota: De ontwikkeling van de landbouw in de Achterhoek. Cultuurtechnische Dienst. Utrecht, 1974.

7.4. De invloed van de zich ontwikkelde land- en tuinbouw op het ruimtelijke patroon

Als de landbouw zich zou ontwikkelen, zoals in hoofdstuk 6 omschreven is, wat zijn hiervan dan de zichtbare ruimtelijke gevolgen?

Wil men zo groot mogelijke aaneengesloten agrarische ruimtes, dan zullen hierin geen verontreinigingen (enclaves) mogen voorkomen, zoals campings, verspreide burgerbouw, snelwegen etc. In deze agrarische ruimte zullen nieuwe moderne agrarische bedrijfsgebouwen toonaangevende elementen zijn. Deze gebouwen, welke architectonisch zullen verschillen van de oorspronkelijke gebouwen van de streek, zullen vrij regelmatig gespreid (uit verkavelingsoogpunt) in het gebied voorkomen. In deze nieuwe bedrijfsgebouwen zullen de meeste activiteiten veelal geconcentreerd zijn, in tegenstelling tot hetgeen op dit moment veel voorkomt, nl. vele kleine schuurtjes, onregelmatig om het oude hoofdbedrijfsgebouw staand. Rond enkele oude bedrijfsgebouwen zullen verder enkele gebouwen verschijnen, waarin de intensieve veehouderij wordt bedreven.

In ruimtelijk sterk versnipperde gebieden met land- en tuinbouw, zullen relatief de kleinere agrarische bedrijfsgebouwen, veelal met veredelingsstallen, hun plaats behouden. In deze gebieden zal het nevenbedrijf (kleinere gebouwen, kleine percelen) sterker vertegenwoordigd zijn. Over het algemeen zullen de versnipperde gebieden mede daardoor een rommeliger karakter hebben.

In de gebieden waar de ontsluiting onvoldoende is, zullen waarschijnlijk enkele verharde wegen worden aangelegd, of enkele onverharde wegen worden verhard. Kiest men voor het laatste, dan zullen de landschappelijke gevolgen geringer zijn; er behoeft immers geen nieuw tracé te worden gemaakt. Indien men doorgaande verharde wegen maakt zou er sprake kunnen zijn van een zekere verstoring van het natuurlijke milieu.

Het verbeteren van de verkavelingstoestand zal nauwelijks landschappelijke gevolgen hebben, daar het hier gaat om administratieve maatregelen. Alleen eventuele aanpassingswerken (bv. ontsluiting) kunnen enige consequenties hebben. Verbeteren van de percelering heeft wel enige landschappelijke consequenties. Er zal een aantal veelal dichtgegroeide sloten verdwijnen of worden rechtgetrokken. Verder kan bij het vergroten van de percelen enige egalisatie nodig zijn. Ernstige consequenties zijn er niet, daar in Rucphen in het agrarisch gebied de niet-agrarische landschapselementen, zoals bosjes etc., nogal uiteen liggen, zodat hiertussen eventuele aanpassingen kunnen plaatshebben.

In alle deelgebieden is het nodig de cultuurtechnische produktieomstandigheden te verbeteren, zoals uit hoofdstuk 2 bleek. Bij het eventueel spreiden van bedrijfsgebouwen naar de meer open gebieden, dient het wel om bedrijven te gaan met een duidelijk grondgebonden produktie (met name de melkveehouderij). Anders zou een versnippering van het open agrarisch gebied in de hand worden

gewerkt. De te verwachten ontwikkelingen in de tuinbouw in de open grond (boomkwekerijen) zullen nauwelijks invloed hebben op het ruimtelijke beeld, behoudens de bouw van enkele nieuwe kassen. Het zou mogelijk aanbeveling verdienen de ontwikkeling in de tuinbouw(kassen) te concentreren in de meer agrarisch versnipperde gebieden, daar deze gebieden voor een moderne rundveehouderij-bedrijf steeds minder aantrekkelijk worden. Daar de intensieve veehouderij vaak noodzakelijk is (inkomen op peil houden), zal een verdichting van de versnipperde gebieden, althans waar geen moderne melkveehouderijen voorkomen (globaal nabij St. Willebrord), uit landbouwkundig oogpunt niet behoeven te worden tegengehouden.

De mest uit de (intensieve) veehouderij zal voorlopig nauwelijks consequenties voor het "natuurlijk milieu" hebben. De mestbalans geeft geen overschot te zien mede in verband met het feit, dat de arme Rucphense gronden zeer veel mest kunnen gebruiken.

7.5 Factoren die de agrarische ontwikkeling kunnen bemoeilijken of belemmeren

Deze factoren die naar aard nogal kunnen verschillen, zijn verdeeld in 4 categorieën. Hoewel bepaalde factoren een aan de gang zijnde agrarische ontwikkeling (bv. modernisering) kunnen bemoeilijken, is toch zo'n ontwikkeling veelal niet te stuiten. Specifieke factoren kunnen echter wel een bepaalde ontwikkeling (bv. ligboxenstallen) in een gebied tegenhouden, waardoor een andere ontwikkeling (bv. intensieve veehouderij) kan optreden.

1. Interne landbouwfactoren (agrarisch-structurele factoren)

Rucphen heeft de volgende agrarisch-structurele nadelen: de slechte verkaveling, de grote droogtegevoeligheid, de geconcentreerde ligging van de bedrijfsgebouwen in sommige deelgebieden, de onvoldoende ontsluiting op enkele plaatsen en de ongunstige bedrijfsoppervlaktestructuur. Toch zijn dit factoren die de landbouw niet onmogelijk maken; ze zijn in beginsel voor verbetering vatbaar (bv. herverkaveling, beregening, boerderijverplaatsing, wegverharding of sanering).

2. Factoren samenhangend met natuur en landschap

Vanuit de hoek van natuur- en landschapsbehoud worden de laatste tijd nogal eens bezwaren geuit tegen bepaalde landbouwtechnische verbeteringsmaatregelen (bv. ontwatering, perceelsverbetering) en produktiemethoden. Wil men echter uit een oogpunt van natuur- en landschapsbehoud beperkingen of verboden opleggen, dan dient er rekening mee worden gehouden dat de landbouw hierdoor

nadelig kan worden beïnvloed als gevolg van:

- a. een verlaagd opbrengstniveau (hierbij valt te denken aan beperkingen ten aanzien van de ontwatering of het gebruik van kunstmest of bestrijdingsmiddelen);
 - b. verhoogde kosten (in de eerste plaats bij de bewerking van het land als gevolg van beperkingen bijvoorbeeld met betrekking tot het wijzigen van de percelering, het verharden of aanleggen van wegen, of egalisatie van gronden; ten tweede verhoogde kosten voor het melken en de veeverzorging, doordat een ondoelmatige inrichting of ligging van een bedrijfsgebouw gehandhaafd moet blijven uit bijvoorbeeld cultuurhistorische overwegingen);
 - c. verhoogde nieuwbouwkosten ten gevolge van bepaalde welstandseisen ten aanzien van de vorm en afmetingen, eisen aan de constructie en landschappelijke aankleding.
- Het gevolg hiervan is dat veel ontwikkelingen ernstig belemmerd kunnen worden. Op landelijk niveau wordt momenteel gediscussieerd over de wijze waarop de inkomensvermindering in de landbouw als gevolg van het streven om bepaalde belangrijke natuur- en landschapswaarden te behouden, kan worden gecompenseerd. Met name in Rucphen lijkt het met het oog op de landbouw gewenst, voorzichtig te zijn met bepaalde beperkingen. Te meer daar hier immers sprake is van een niet al te sterke agrarische structuur.

3. Ruimtelijke schaalfactoren

Bij deze factoren, wellicht de belangrijkste, gaat het om de vraag of er voldoende ruimte voor een doelmatige agrarische bedrijfsvoering is, met name voor de grondgebonden productie (melkveehouderij en akkerbouw). Op de lange duur zal deze produktiewijze in een ruimtelijk sterk versnipperd gebied (bijvoorbeeld door snelwegen, bungalows, industrieterreinen, met gevolg nog kleine hoekjes cultuurgrond van bijvoorbeeld minder dan 10 ha) onmogelijk zijn. Wel kunnen deze gronden voor tuinbouw worden gebruikt of als veldkavel bij rundveehouderijbedrijven, zij het dan meer extensief. Bovendien is de mogelijkheid aanwezig dat, indien zich op dit hoekje grond nog een bedrijfsgebouw bevindt, er een veredelingstak zal komen.

Het is duidelijk dat in de open gebieden het ruimtelijk beleid anders dient te zijn dan in de versnipperde gebieden (zie de gebiedsaspecten 7.3).

4. Onzekerheidsfactoren

Een grote mate van onzekerheid over de toekomstige bestemming van een gebied, ontstaat als een bestemmingsplan of voorlopige bestemmingen ontbreken. Dit geldt vooral voor die gebieden, waar

reeds lang sprake is van bepaalde claims, bv. wegen, uitbreidingsplannen of landschapsplannen, zonder dat deze claims worden uitgevoerd. Dit geeft de boer of tuinder een grote mate van onzekerheid, de noodzakelijke investeringen (vooral als het plan niet op korte termijn wordt uitgevoerd) blijven achterwege; speculaties kunnen de grondprijzen opdrijven.

7.6 De deelgebieden (evaluatie)

Met dit onderzoek is beoogd een inzicht te krijgen in de land- en tuinbouw in de gemeente Rucphen. Voor het verkrijgen van een enigszins gedifferentieerd beeld zijn een vijftal deelgebieden onderscheiden. Op deze wijze kunnen de verschillende delen van de gemeente worden vergeleken; het is echter niet mogelijk een gradering tussen de deelgebieden te krijgen van goed naar slecht, door de verschillende factoren "bij elkaar op te tellen". Dit is niet mogelijk, omdat de gewichten van de verschillende factoren niet bekend zijn. Bovendien kan de betekenis van de factoren in de loop der tijden wijzigingen ondergaan. Om toch enig houvast te geven bij het onderzoek zijn desondanks toch een aantal globale normen gehanteerd, om een indruk te krijgen hoe bepaalde factoren op dit moment landbouwkundig beoordeeld kunnen worden. Uit landschappelijke overwegingen kunnen die factoren echter anders wegen. Verder dient bedacht te worden dat de deelgebieden niet homogeen zijn (afgezien van het deelgebied Nispen); in vier deelgebieden treffen we (sterk) versnipperde gebieden en open gebieden aan.

Bij een globale vergelijking tussen de deelgebieden springt het deelgebied Nispen er nogal eens uit (meestal in positieve zin). Ondanks enige ruimtelijke versnippering is het als geheel een vrij open gebied. In de andere deelgebieden treffen we ruimtelijk sterk versnipperde zones en open gebieden aan. Het deelgebied Rucphen valt op door een betere spreiding van de bedrijfsgebouwen van de hoofdberoepers. In hoeverre hier een samenhang bestaat met de gunstiger verkavelingstoestand kon niet worden nagegaan. Ook in Nispen is de verkaveling beter dan in de meeste deelgebieden. Wat betreft de overige cultuurtechnische omstandigheden is de ontsluiting in het deelgebied Nispen in het algemeen minder en de perceleringstoestand gunstiger. Men kan zich afvragen of er een verband bestaat tussen een slechte ontsluiting, met name van de gronden, en de geringere ruimtelijke versnippering. Dit mede gezien het feit dat deze situatie eveneens in bepaalde streken van de deelgebieden Schijf en Sprundel optreedt. Eveneens kan het tijdstip van het in cultuur nemen van invloed zijn. Ook blijkt in de meer versnipperde gebieden (Sprundel, Schijf en Rucphen) de veredeling een groter deel van het productiepakkett uit te maken. Het is van belang dat bij het verbeteren van de ontsluiting een adequaat vestigingsbeleid wordt gevoerd om nieuwe ruimtelijke versnippering te voorkomen. In Zegge, met name

in het versnipperde deel, treedt de tuinbouw meer op de voorgrond. In Sprundel, Schijf en Rucphen zijn + 50% van alle bedrijven nevenbedrijven. Het deelgebied Nispen wordt gekenmerkt door een relatief geringe percentage nevenbedrijven. De gemiddelde oppervlakte cultuurgrond per bedrijf is er ook hoger. Verder is dit deelgebied het enige zonder "plattelandskern". Juist in de zones rond de "kernen" en enkele uitlopers daarvan, treffen we de sterkste versnippering aan.

Wat betreft de ontwikkelingen aangaande produktiviteit, gemeten naar het aantal sbe per man, is de situatie in Nispen het gunstigst, direct gevolgd door Rucphen. In deze deelgebieden is het aantal arbeidskrachten per bedrijf het sterkst gedaald.

Op basis van een wijkers/blijversindeling blijkt dat het percentage bedrijven dat niet zal worden voortgezet het geringste is in Nispen, Schijf en Rucphen. Zou alle vijgekomen grond ter beschikking komen van de overige bedrijven, dan is er met name voor Zegge en Sprundel een aanzienlijke verbetering van de oppervlaktestructuur mogelijk. Overigens zullen in alle deelgebieden mogelijkheden zijn op dit vlak, indien er althans geen grond afgaat voor derden (bv. industrie, wonen).

Uit landbouwkundig oogpunt is het van belang, dat in de open gebieden een beleid wordt nagestreefd, dat zich richt op het weren van in deze gebieden niet-agrarische activiteiten. Dit met het oog op de toekomstige mogelijkheden voor de melkveehouderijbedrijven. Indien andere belangen wel aantasting noodzakelijk maken, dan zou dit toch zo geconcentreerd mogelijk moeten geschieden, en bij voorkeur in de meer versnipperde gebieden. Met deze motieven op de achtergrond lijkt de keuze, die voor de woongebieden in het Streekplan West-Brabant gedaan wordt, de juiste. althans uit landbouwkundig gezichtspunt. (Daarin wordt gepleit voor een koppeling van St. Willebrord en Sprundel). Hierop aansluitend zou uitbreiding van de activiteit recreatie het beste kunnen plaatshebben in een gebied, waar het reeds is, nl. ten noorden van Schijf. Eenzelfde redenering geldt voor de activiteit "industrie" (tussen Rucphen en Sprundel). In de matig versnipperde gebieden zoals het gebied oostelijk van St. Willebrord en Sprundel en het gebied ten zuiden van Schijf, dient men eveneens voorzichtig te zijn met niet-agrarische activiteiten. Vooral om de mogelijkheden voor "melkveehouderijbedrijven met veredeling" en de "gemengde veredelingsbedrijven" niet te veel te belemmeren. Specifieke mogelijkheden liggen er misschien in deze gebieden voor de tuinbouw open grond (incl. boomkwekerijen) of tuinbouw onder glas.

7.7 Het nevenbedrijf

In vergelijking met andere gebieden neemt in de gemeente Rucphen het nevenbedrijf een grote plaats in. In deze paragraaf

zal worden ingegaan op de algemene achtergronden van zo'n nevenbedrijf, die ook gelden voor de gemeente Rucphen. Waarschijnlijk hangt het relatief veel voorkomen van nevenbedrijven samen met de altijd relatief grote werkloosheid in Rucphen.

In zijn algemeenheid wordt het ontstaan van een nevenbedrijf, ook wel part-time bedrijf genoemd, bevorderd door de z.g. onvolledige afvloeiing. Een op grondgebonden produktiegericht bedrijf van ca. 10 ha, is te klein voor een volwaardige arbeidskracht 1). Vooral als er een grote vraag is naar personeel in industrie en in de dienstensector (zoals in de beginjaren zeventig) en er een sterke stijging van het loonniveau optreedt, gaan veel bedrijfs- hoofden van deze te kleine bedrijven elders werken. Ook de vaak geringe arbeidsbehoefte op de bedrijven of vrees voor het doen van de noodzakelijke veelal grote investeringen, kunnen redenen zijn om een ander hoofdberoep te nemen. Deze bedrijfshoofden echter, blijven vaak nog hun bedrijf op een of andere, vaak extensieve, wijze exploiteren. Soms gebeurt het werk door een loonwerker.

Het voordeel voor de part-timer ligt nu vooral bij het feit dat hij de zeggenschap over zijn grond (= vermogen) behoudt en daarmee gevoelsmatig zijn zelfstandigheid. Verder kan de part-timer het genot hebben van de sociale voorzieningen. De part-timers krijgen extra verdiensten en kunnen toch min of meer hun eigen vertrouwde levensstijl voortzetten.

Ook zijn er nevenbedrijven, waarvan het "bedrijfshoofd" nooit (volledig) in de landbouw heeft gewerkt. Veelal kennen deze bedrijfshoofden de agrarische bedrijvigheid van dichtbij. Vaak gaat zo'n nevenbedrijf ook van vader op zoon.

In Rucphen heeft het volgende proces in het verleden voornamelijk gespeeld. De bedrijven waren over het algemeen te klein. Men ging daardoor op zoek naar een aanvullend inkomen. Dit vonden ze in de zomer op de grote akkerbouwbedrijven in West-Brabant en in het najaar in de suikerbietencampagne. In tijden als elders geen werk was, werkte men nog op zijn eigen kleine bedrijfje. Men hield daarom over het algemeen het bedrijfje aan.

Uit landbouwkundig oogpunt zijn wel bezwaren verbonden aan het agrarisch nevenbedrijf 2). Er kan nl. een vertraging van de sanering van de landbouw optreden. Veelal hebben de part-timers weinig interesse voor echte agrarische problemen. Het vasthouden van de grond en daardoor het geringe aanbod kan grondprijsverhogend werken. Ruimtelijk gezien brengt het agrarisch nevenbedrijf een sterke versnippering met zich mee. Men kan stellen dat het nevenbedrijf een inefficiënt beslag legt op de schaarse grond 3),

- 1) Ir. J.A.H. Haenen en ir. L.T.J.M. de Wit: Blijven of wijken, of boeren als nevenberoep. Uit: Landbouwactualiteiten in Zeeland en West-Noord Brabant, 1971.
- 2) Dr.ir. L.J.M. Weerdenburg: Nevenberoepslandbouw; een blijvend verschijnsel? Uit: Bedrijfsontwikkeling, jaargang 3 (1972)nr.11.
- 3) Drs. L. Douw: De landbouw als nevenberoep 1970. Mededelingen en Overdrukken no. 79. LEI - Den Haag.

vooral ook omdat de grotere nevenbedrijven de grond vaak extensief gebruiken. Anderzijds kunnen ze een hoeveelheid ruwvoer aan de hoofdberoepsbedrijven leveren.

Van een geheel andere afkomst is de groep part-timers, welke uit commerciële motieven (belegging), recreatieve overwegingen (hobby-farming) of woongenot (landelijk gebied) een beslag op de ruimte legt. Vanwege hun meestal niet-agrarische afkomst zullen uit landbouwkundig oogpunt de bezwaren tegen deze vormen van part-time farming groter zijn, daar hier sprake is van een groep, welke een andere levensstijl heeft en eerder bezwaar zal maken tegen bepaalde vormen van landbouw (bv. tegen de voor veel bedrijven noodzakelijke intensieve veehouderij).

Literatuuroverzicht

1. Streekplan West-Brabant, Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1970.
2. Streekplan West-Brabant, deelstudie landbouw. P.P.D, Noord-Brabant 1969.
3. Streekplan Midden- en Oost-Brabant; planvorming stap 1, landelijke gebieden. P.P.D, Noord-Brabant 1975.
4. Ruilverkavelingsrapporten. Centrale Cultuurtechnische Commissie Utrecht.
5. De ontwikkeling van de landbouw in de Achterhoek. Cultuurtechnische Dienst, Utrecht 1974.
6. Oriënteringsnota (Eerste deel van de Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening), Den Haag 1973.
7. F. Vonk. Planologische problemen als gevolg van het proces van verstedelijking in Nederland TNO-Project nr. 74-11.
8. Ir. J.A.H. Haenen en ir. L.T.J.M. de Wit: Blijven of wijken, of boeren als nevenberoep. Uit: Landbouwactualiteiten in Zeeland en West Noord Brabant 1971.
9. Dr.Ir. L.J.M. Weerdenburg: Nevenberoepslandbouw, een blijvend verschijnsel? Uit: Bedrijfsontwikkeling, jrg. 3 (1972) nr. 11.
10. Drs. L. Douw: De landbouw als nevenberoep 1970. Mededelingen en overdrukken, no. 79 LEI-Den Haag.
11. De landbouw in Rucphen, rapport no. 362, LEI-Den Haag 1961.
12. De landbouw in Rucphen, LEI-verslag no. 67, Den Haag 1963.

BIJLAGE I.

Toelichting op enige veel gebruikte termen

1. Telplichtige geregistreerden

De bij de districts-bureauhouder in de administratie opgenomen personen die een agrarisch bedrijf hebben met een omvang van minstens 10 standaardbedrijfseenheden.

2. Beroepsgroepen

- A: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;
B: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed, tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep;
hoofdberoepsbedrijven: A- en B-bedrijven, in tegenstelling tot de nevenbedrijven (C- en D-beroepsgroepen);
C: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed;
D: rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik.

3. Standaardbedrijfseenheden = sbe

Standaardbedrijfseenheden zijn een maat voor de economische betekenis van agrarische bedrijfstakken op basis van de benodigde inzet van arbeid, grond en kapitaal. Ook de omvang van een agrarisch bedrijf of een bedrijfsonderdeel van een dergelijk bedrijf wordt in sbe uitgedrukt.

Voornaamste gewassen:			
	sbe per ha		sbe per ha
granen	3,0	aardbeien	25,0
aardappelen	5,5	bloemkool	21,0
suikerb/voederbieten	6,5	tuinbonen	19,0
snijmais	4,0	overige groenten	17,0
landbouwzaden	4,5	appels en peren	18,0
grasland	1,0	frambozen	56,0
		boomkwekerijgewassen	90,0
		groenten warm glas	250,0
		groenten koud glas	180,0
Veehouderij:			
	sbe per dier		sbe per dier
jongvee	0,7	mestvarkens/opfokzeugen	0,16
melkkoeien	2,5	fokzeugen	1,60
mestvee	0,8	leghennen (100 stuks)	2,00
mestkalveren	0,4	slachtkuikens (1000)	4,00

4. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal standaardbedrijfseenheden (sbe) berekend voor de akkerbouw, de rundveehouderij, de tuinbouw en de veredelingsproductie. Afhankelijk van het percentage sbe dat per bedrijf voor deze onderdelen werd gevonden, zijn de A+B-bedrijven ingedeeld in "bedrijfstypen". Onderscheiden zijn:

a. Melkveebedrijven

Op deze bedrijven bestaat 80% of meer van alle sbe uit rundveehouderij, eventuele andere produktietakken zijn kleiner dan 20%.

b. Overwegend melkveebedrijven

Het rundvee vormt 60-80% van alle sbe. Daarnaast kan 20-40% akkerbouw of tuinbouw voorkomen en minder dan 20% veredeling.

BIJLAGE I (vervolg)

c. Melkveebedrijven met veredeling

Het rundvee omvat 60-80% van het totale aantal sbe en de dierlijke veredeling 20-40%.

d. Gemengde bedrijven

Bedrijven met 40-60% van alle sbe voor rundvee, daarnaast kan akkerbouw voorkomen en minder dan 40% veredeling, tuinbouw open grond of fruitteelt.

e. Tuinbouw/fruitteeltbedrijven

De tuinbouw in de open grond of de fruitteelt of de boomkwekerij maakt meer dan 40% van de totale aantal sbe uit.

f. Gemengde veredelingsbedrijven (en bedrijven met veredeling als belangrijkste produktietak)

De dierlijke veredeling omvat meer dan 40% van alle sbe.

g. Glastuinbouwbedrijven

Glastuinbouw meer dan 40%.

5. Beroepsbeëindiging

Beëindiging van de beroepsperiode door de oudere generatie, waarna overdracht van het bedrijf aan de jongere generatie. Bij ontbreken van een opvolger, opheffing van bedrijf of na inkrimping van productieomvang voortzetting van bedrijf in de D-groep als rustend landbouwer of tuinder.

6. Beroepsverandering

Het gaan uitoefenen van een ander hoofdberoep dan landbouwer of tuinder. Wordt het grondgebruik en/of het vee (gedeeltelijk) aangehouden, dan blijft men geregistreerd in groep C, zo niet, dan is het bedrijf opgeheven en uit de registratie verdwenen.

7. Vrijkomen van grond

Beschikbaar komen van grond door algehele opheffing van bedrijven of door afstoten van een deel van de grond van bedrijven die blijven bestaan. Dit is de oppervlakte grond die een bedrijf in 1974 minder had dan in 1969.

8. "Blijvers" en "wijkers"

Als blijvers zijn aangemerkt die bedrijven, welke op grond van hun omvang, hun groei in het jongste verleden, hun ligging en gebouwsituatie, de kwaliteit van hun ondernemer en/of zijn opvolger, de financiële mogelijkheden en de productieomstandigheden, zullen blijven voortbestaan. Niet alle bedrijven die als blijvers zijn aangemerkt, hebben een eigen opvolger. Deze bedrijven zijn echter dusdanig van omvang, ligging enz., dat wanneer het huidige bedrijfshoofd ermee ophoudt, er zeker gegadigden voor zullen komen.

9. Verkaveling en parcelering

Een kavel is een aaneengesloten stuk grond van één gebruiker, omgeven door grond van andere gebruikers.

Een topografisch perceel is een stuk grond dat omgeven is door topografische grenzen, zoals sloten, heggen, houtwallen, etc.

Een huiskavel is een kavel, waarop het (de) bedrijfsgebouw(en) staat (staan).

Een onregelmatig perceel is een perceel dat niet tenminste één paar evenwijdige zijden heeft.

BIJLAGE 2.

De verdeling van de bedrijven naar oppervlakte, bedrijfsomvang en enkele andere gegevens naar bedrijfstype

	Aantal hoofdberoepsbedrijven												Aantal nevenbedrijven					
	melkvee- overw.melk- bevr.		melkvee-bedr. met vered. veebedrijven		gemengde tuinb. bedrijven		glastuinb.- gem.ver- edel.bedr.		glastuinb.- gem.ver- edel.bedr.		totaal		totaal (meer dan 10 sbe)					
	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974				
Minder dan 5 ha	3	3	5	1	1	1	6	4	13	8	11	10	7	10	46	37	215	187
5 - minder dan 10 ha	23	28	41	16	4	6	22	12	8	2	10	21	-	-	108	85	33	28
10 - id. 15 ha	36	37	31	10	6	9	15	9	1	1	2	9	-	-	91	75	2	5
15 - id. 20 ha	20	25	20	10	5	7	3	1	1	-	-	1	-	-	39	44	-	-
20 - id. 30 ha	9	11	9	5	-	4	3	2	1	-	-	-	-	-	22	24	-	-
meer dan 30 ha	-	3	2	1	-	-	2	1	1	-	-	-	-	-	5	5	-	-
Totaal	81	107	108	43	16	27	51	29	25	13	23	41	7	10	311	270	250	220
50 sbe	15	9	14	5	1	1	6	4	7	2	2	2	-	-	45	23	-	-
50 - minder dan 90 sbe	33	26	47	11	4	5	19	9	9	4	7	6	1	1	120	62	-	-
90 - id. 130 sbe	26	36	32	13	9	8	12	10	6	2	7	4	4	-	96	73	-	-
130 - id. 190 sbe	7	29	13	8	2	8	9	3	-	2	7	21	1	6	39	77	-	-
meer dan 190 sbe	-	7	2	6	-	5	5	3	3	3	-	8	1	3	11	35	-	-
Ha cult.grond																		
totaal	993	1463	1308	601	188	370	587	313	182	95	121	305	10	18	3388	3164	582	585
Ha gemiddeld	12,3	13,7	12,1	14,0	11,8	13,7	11,5	10,8	7,3	7,3	5,3	7,4	1,4	1,8	10,9	11,7	2,3	2,7
Aant. sbe per bedrijf	84	112	86	113	104	143	108	102	96	159	105	147	136	195	93	125	25	31
Aant. sbe per man	66	95	62	85	104	129	79	93	75	159	101	134	119	122	72	106	-	-
Aant sbe totaal	6768	12016	9333	4841	1660	3863	5528	2963	2401	2066	2417	6025	951	1946	29058	33720	6564	7733

BIJLAGE 3.

Mutaties van hoofdberoepsbedrijven

De vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven had verschillende oorzaken. Deze oorzaken zijn genoemd beroepsbeëindiging (het natuurlijke verloop), beroepsverandering (aanvaarden van niet-agrarisch hoofdberoep) en overige oorzaken (ziekte jonge bedrijfshoofden, verhuizing naar bedrijf buiten de gemeente, e.d.).

De mutaties van hoofdberoepsbedrijven naar oorzaak en gevolg in de periode 1969-1974

Mutatie-oorzaak	Totaal aantal	Bedrijf voortgezet als		Aantal opgegeven
		hoofdber.bedr.	nevenberoepsbedr.	
			C D	
Beroepsbeëindiging	63	36	14	10
Beroepsverandering	18	1	-	4
Overige oorzaken	8	2	1	4
Totaal	89	39	15	18

- 1) Voortgezet door zoon 32, door andere familie 2, door niet-familie 2.
- 2) Voortgezet door zoon.
- 3) Voortgezet door andere familieleden.

De voornaamste oorzaak van de vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven was de beroepsbeëindiging. Hierbij waren 63 bedrijven betrokken, waarvan er 36 als hoofdberoepsbedrijf werden voortgezet en 27 als A+B-bedrijf zijn verdwenen. Door de beroepsverandering zijn 17 bedrijven als hoofdberoepsbedrijf verdwenen en door overige oorzaken 6 (zie tabel).

Daarnaast zijn er ook hoofdberoepsbedrijven bijgekomen; dit waren nieuw gestichte bedrijven en bedrijven die voorheen als nevenbedrijf werden geëxploiteerd.

Aantal hoofdberoepsbedrijven in 1969	311
Afgenomen door: beroepsbeëindiging	- 27
beroepsverandering	- 17
overige oorzaken	- 6
Toegenomen door stichting (5); uit C en D (4)	+ 9
Aantal hoofdberoepsbedrijven in 1974	270

Van de 63 bedrijven die bij beroepsbeëindiging beschikbaar kwamen zijn er 36 door een opvolger als hoofdberoepsbedrijf voortgezet. Dit is het overnemingspercentage dat in deze periode nog 57% was en hoog genoemd mag worden. Mede hierdoor bleef de vermindering van het aantal bedrijven de laatste jaren beperkt. De overnemers waren meest zoons of schoonzons (32), verder 2 andere familieleden en 2 niet-familieleden.

Er zijn 18 bedrijfshoofden van beroep veranderd; hierdoor zijn 17 bedrijven als hoofdberoepsbedrijf verdwenen (1 bedrijf is door een zoon als hoofdberoepsbedrijf voortgezet). Gerekend over de bedrijfshoofden die voor beroepsverandering in aanmerking komen, namelijk die jonger zijn dan 55 jaar (232 in 1969), was de effectieve beroepsverandering 17 van de 232, dat is 1,5% per jaar. Wanneer we echter op deze 17 in mindering brengen de 9 die tot de hoofdberoepsbedrijven zijn toegetreden, dan komt de effectieve vermindering op 0,7% per jaar (8 van de 232). Verder is door overige oorzaken het aantal hoofdberoepsbedrijven met 6 verminderd; gerekend over de 232 bedrijfshoofden jonger dan 55 jaar in 1969 is dit 0,5% per jaar.

De 50 bedrijven die als hoofdberoepsbedrijf zijn verdwenen waren meest kleiner dan 10 ha (35), verder betrof het bedrijven van 10-15 ha (12) en van 15-20 ha. De omvang van 49 van deze bedrijven was minder dan 110 sbe, wat wil dat het vrijwel alle kleinere bedrijven waren. Wat betreft bedrijfstype waren

BIJLAGE 3 (vervolg)

het vooral melkveebedrijven (14) en overwegend melkveebedrijven (18) maar ook gemengde bedrijven (7), tuin/fruitteeltbedrijven (7) en gemengde veredelingsbedrijven (3).

Van de 9 toegetroeden hoofdberoepsbedrijven hadden er 4 een oppervlakte van 10-20 ha, de anderen waren kleiner. Vijf bedrijven hadden in 1974 een omvang van meer dan 130 sbe. Gezien de bedrijfstypering waren zij over vijf bedrijfstypen verdeeld en zij kwamen in elk deelgebied voor.

BIJLAGE 4. Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

	Aantal in 1969	Uit groep -	Aantal in 1974	Aantal in 1974
Melkveebedrijven	81	-14	67	107
Overw.melk.bedr.	108	-18	90	43
Melkv.bedr.m.vered.	16	-	16	27
Gemengde bedr.	51	-7	44	29
Tuinb./fruitt.bedr.	25	-7	18	13
Gem.vered.bedr.	23	-3	20	41
Glastuinbouwbedr.	7	-1	6	10
Totaal	311	-50	261	270

De ontwikkelingen van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype, betreffen het volgende:

- In elk bedrijfstype zijn bedrijven bijgekomen en afgegaan.
- Bij vier bedrijfstypen is het aantal bedrijven hierdoor vergroot. De melkveebedrijven werden het meest aangevuld met vroegere overwegend melkveebedrijven, deze hebben het melkvee uitgebreid. Bij de melkveebedrijven met verdeling kwamen bedrijven, die eerst overwegend melkveebedrijven en gemengde bedrijven waren, hier werd de verdeling uitgebreid. De categorie gemengde verdelingsbedrijven kreeg versterking van voorheen gemengde bedrijven, melkveebedrijven met verdeling en overwegend melkveebedrijven, hier is meer verdeling gekomen. De bijgekomen glastuinbouwbedrijven waren eerst tuinbouw/fruitteeltbedrijven.
- Van drie bedrijfstypen is het aantal bedrijven verminderd. Het sterkst de overwegend melkveebedrijven, hiervan ging de grootste groep naar de melkveebedrijven. Daarna volgden de gemengde bedrijven, deze werden over vele typen verdeeld. Uit de categorie tuinbouw/fruitteeltbedrijven gingen er of naar de glastuinbouwbedrijven of naar de gemengde bedrijven. Bij de tuinbouw/fruitteeltbedrijven was naast de overgang naar andere typen, het beëindigen en het beginnen als hoofdberoepsbedrijf van relatief de grootste betekenis.

BIJLAGE 5. De verschuivingen in de verdeling van de omvang van de bedrijven

De verschuiving in de verdeling van de omvang van de bedrijven was vooral het gevolg van uittreding van kleinere bedrijven en vergroting van bestaande bedrijven. De bedrijven die als hoofdberoepsbedrijf zijn verdwenen, hadden allen een omvang van minder dan 130 sbe (gemiddeld 65 sbe). De bestaande bedrijven zijn de 261 bedrijven die zowel in 1969 als in 1972 hoofdberoepsbedrijf waren. Hiervan bleef ruim een kwart (28%) in dezelfde omvangsklasse als in 1969, en kwam 61% in een hogere klasse terecht en 11% in een lagere. Van ten minste drie vijfde van de bedrijven is dus de omvang vergroot.

Verloop van de bewerkingsomvang van in beide jaren hoofdberoepsbedrijven

	Aantal in 1969	Tot 1974			Percentage in hogere klasse
		gelijk ge- bleven	verkleind	vergroot	
Minder dan 50 sbe	29	16	16	13	45
50 - 70 sbe	45	22		4	19
70 - 90 sbe	53	13		3	37
90 - 110 sbe	47	8		7	32
110 - 130 sbe	37	5		6	26
130 - 150 sbe	20	1		3	16
150 - 190 sbe	19	4		3	12
Meer dan 190 sbe	11	4		3	4
Totaal	261	73	29	159	61

BIJLAGE 6. Grondverkeer en verandering van de opp. in de beroepsgroepen ('69-'74)

Begin- en eindjaar Tussen 1969 en 1974	Opp.cult.gr.in ha	
	hoofdber.- bedr.	neven- bedr. 1)
1969	3388	609
1. Nieuw gestichte bedrijven	+ 51	+ 72
2. Vergrootte bedr., in dezelfde groep gebleven	+220	+ 27
3. Overgedr. bedr., in dezelfde groep gebleven (hoofdber. 528 ha, nevenbedr. 12 ha)		
	3659	708
4. Opgeheven bedrijven	-152	-221
5. Verkl. bedr., in dezelfde groep gebleven	-143	- 55
6. Overgedragen bedr., eerst hoofdber. bedr., opp. 1969	- 27	+ 27
7. Idem, na 1969 vergroot		+ 3
8. Idem, na 1969 verkleind		- 3
9. Niet overgedr. bedr., eerst hoofdber. bedr., opp. 1969	-200	+200
10. Idem, na 1969 verkleind		- 53
11. Overgedr. bedr., eerst nevenbedr., opp. 1969	+ 3	- 3
12. Niet overgedr. bedr., eerst nevenbedr., opp. 1969	+ 18	- 18
13. Idem, na 1969 vergroot	+ 6	
1974	3164	585

1) Incl. bedrijven in 1969 met minder dan 10 sbe.

N.B.: grondverkeer door overdracht van bedrijven: 3, 6 en 11 = 570 ha
 grondverkeer zonder overdracht van bedrijven: 1, 2, 7 en 13 = 379 ha
 opgeheven bedrijven: 4 = 373 ha
 verkleinde bedrijven: 5, 8 en 10 = 254 ha.

BIJLAGE 7. Aantal bedrijven en oppervlakte cultuurgrond per beroepsgroep en per deelgebied

Beroepsgroep/opp.klasse/ bedrijfstype	Zegge		Nispren		Srrundel		Schliff		Ruchphen		Totaal gemeente	
	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974
A+B-bedr. aantal: minder dan 5 ha	8	7	-	-	23	19	5	8	6	6	46	37
5 - 10 ha	11	11	7	6	53	37	18	13	19	18	108	85
10 - 15 ha	13	10	8	6	32	31	24	19	14	9	91	75
15 - 20 ha	6	8	6	9	13	16	7	5	7	6	39	44
20 - 30 ha	3	3	8	7	4	2	-	3	7	5	22	24
meer dan 30 ha	3	1	-	-	2	6	-	-	-	2	5	5
Melkveebedrijven	9	12	6	16	28	31	20	23	18	25	81	107
Overwegend melkveebedrijven	13	8	18	6	41	21	22	6	14	2	108	43
Melkveebedr. met veredeling	3	1	2	2	5	16	3	5	3	3	16	27
Gemengde bedrijven	7	7	2	2	29	15	5	2	10	3	51	29
Tuinbouw/fruitteeltbedrijven	9	5	2	1	10	7	1	-	3	-	25	13
Gemengde veredelingsbedrijven	1	4	1	1	12	16	3	8	6	12	23	41
Glastuinbouwbedrijven	2	3	-	-	2	5	2	1	1	1	7	10
Totaal A+B-bedrijven	44	40	29	28	127	111	56	45	55	46	311	270
Opp.A+B-bedr.: totaal	513	476	452	464	1259	1191	561	485	603	548	3388	3164
: per bedrijf	11,7	11,9	15,6	16,6	9,9	10,7	10,0	10,8	11,0	11,9	10,9	11,7
C-bedr. meer dan 10 sbe aantal	17	14	3	3	97	88	23	28	24	43	189	179
D-bedr. " " 10 " ha totaal	5	4	1	2	30	21	7	4	18	10	61	41
C-bedr. " " 10 " ha totaal	42	47	15	26	174	178	63	87	99	87	393	426
D-bedr. " " 10 " ha totaal	27	14	0	14	84	72	31	20	47	39	189	159
Hoofdbedr. bedr.: minder dan 50 sbe	5	3	3	1	22	12	7	5	8	2	45	23
50 - 70 sbe	5	6	6	3	27	16	13	6	7	6	58	37
70 - 90 sbe	10	3	6	3	22	9	12	5	12	5	62	25
90 - 110 sbe	12	8	2	3	21	17	10	7	13	6	58	41
110 - 130 sbe	5	3	1	4	18	14	7	6	7	5	38	32
meer dan 130 sbe	7	17	11	14	17	43	7	16	8	22	50	112
Aantal sbe : totaal	4583	5187	3262	4032	11312	13688	4866	5096	5033	5717	29058	33720
: per bedrijf	104	138	112	144	89	123	87	113	92	124	93	125
Aantal arbeiders, per bedrijf	85	98	78	126	69	104	68	96	72	117	72	106
Perc. bedr. n. jonger dan 50 jaar	23	32	16,5	14	20	19	29	18	17	20	130	118
Percentage: bouwland	68	52	66	71	54	65	64	56	65	76	61	64
: grasland	28	26	20	18	24	17	17	14	18	16	22	18
: tuinland	64	71	73	77	72	79	82	86	79	83	73	79
Perc. sbe voor: akkerbouw	9	3	7	6	4	3	2	1	3	1	5	3
: rundvee	14	12	13	9	12	7	9	6	11	8	12	8
: veredeling	52	54	64	71	58	56	69	66	65	67	61	61
: tuinbouw	6	10	6	8	15	21	16	24	13	19	12	18
Aant.gve per ha grasl.tvoedergew.	27	24	17	11	14	16	6	4	11	6	15	13
	3,11	2,85	2,95	2,87	3,03	2,68	2,96					

BIJLAGE 8. Ontwikkelingen in de rundveehouderij

	Hoofdberoepsbedrijven										Nevenbe-	
	melkvee- bedrijven		overwegend melkveebedr.		melkv. bedr. met veredeling		overige typen		totaal		drijven (meer dan 10 sbe)	
	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974	1969	1974
Aantal bedr. met melkkoeien	81	106	107	42	16	27	75	51	279	226	65	44
Oppervl. grasland in ha	864	1265	927	429	164	325	537	488	2491	2507		
Oppervlakte voederbieten in ha	23	22	45	7	4	2	21	7	92	38		
Oppervlakte snijmaïs in ha	130	130	40	38				47	65	255		
Aantal melkkoeien:												
totaal	1526	2883	1682	882	287	701	1007	862	4502	5328	357	323
per bedrijf	19	27	16	21	18	26	13	17	16	24	5	7
Aantal stuks jongvee:												
totaal	1536	2837	1812	995	270	765	1010	952	4628	5549	438	595
per 100 melkkoeien	101	98	108	113	94	109	100	110	103	104	123	184
Aantal bedrijven met mestvee	30	63	38	24	3	14	23	32	94	133	43	38
Aantal stuks mestvee:												
totaal	258	310	257	156	39	56	140	350	694	872	423	362
per bedrijf	9	5	7	7	13	4	6	9	7	7	10	10
Aantal gve 1):												
totaal	2391	4277	2696	1413	439	1058	1566	1530	7092	8278		
Aant. gev per ha grasl.+voedergew.	2,70	3,02	2,77	2,97	2,61	2,90	2,81	2,82	2,68	2,96		
Aantal bedrijven met:												
1 - 10 melkkoeien	9	4	21	4	1	1	23	10	54	19		
10 - 15 "	17	14	24	11	3	5	26	12	70	42		
15 - 20 "	19	14	33	4	6	3	10	13	68	34		
20 - 25 "	17	15	19	9	4	3	9	6	49	33		
25 - 30 "	11	21	5	6	2	6	7	3	25	36		
30 - 40 "	7	19	5	5	-	5	-	5	12	34		
40 - 50 "	1	13	-	3	-	1	-	2	1	21		
50 en meer "	-	6	-	-	-	1	-	+	-	7		

1) gve = grootveeëenheden.

Tuinbouwgewassen

	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven			
	1969		1974		1969		1974	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Groenten open grond	112	70	44	51	70	71	62	70
Appels en peren	32	20	26	30	0	0	-	-
Overige pit- en steenvruchten	1	1	0	0	1	1	-	-
Klein fruit	14	9	6	7	27	28	17	19
Boomkwekerij	0	0	10	12	-	-	9	10
Overige tuinbouwgewassen	0	0	-	-	-	-	1	1
Totaal tuinbouw open grond	159	100	86	100	97	100	88	100
Glas : koud	1,56		2,43		0,13		0,85	
: warm	0,78		1,94		-		0,78	
Totaal glas	2,34		4,37		0,13		1,63	
Totaal tuinbouw	161		90		98		89	

BIJLAGE 10.

Dierlijke veredelingsproductie op hoofdberoepsbedrijven

Omvang van de eenheden		Aantal bedrijven	
		1969	1974
Mestvarkens	1 - minder dan 10 2)	66	27
	10 - " " 2)	48	43
	50 - " " 100 2)	8	22
	100 - " " 200	8	12
	200 en meer	1	10
	Totaalaantal bedrijven	131	114
Aantal mestvarkens		2975	9219
Aantal mestvarkens per bedrijf		23	81
Fokvarkens	1 - minder dan 10 2)	63	12
	10 - " " 20 2)	28	15
	20 - " " 30 2)	10	21
	30 - " " 40	8	12
	40 en meer	9	25 1)
	Totaalaantal bedrijven	118	85
Aantal fokvarkens		1623	2772
Aantal fokvarkens per bedrijf		14	33
Leghennen	50 - minder dan 500 2)	41	10
	500 - " " 1000 2)	-	1
	1000 - " " 2500 2)	1	-
	2500 en meer	2	2
	Totaalaantal bedrijven	44	13
Aantal leghennen		19000	15700
Aantal leghennen per bedrijf		430	1200
Mestkuikens	50 - minder dan 10000 2)	2	1
	10000 en meer	1	1
	Totaalaantal bedrijven	3	2
Aantal mestkuikens		19000	19200
Aantal mestkuikens per bedrijf		6300	9600
Mestkalveren	25 - minder dan 50 2)	-	1
	50 - " " 100	-	1
	100 en meer	1	3
	Totaalaantal bedrijven	1	5
Aantal mestkalveren			583
Aantal mestkalveren per bedrijf			117

- 1) Van 60 - 80 fokvarkens 9 bedrijven, meer dan 80 fokvarkens 4 bedrijven.
 2) Deze klassen zijn naar moderne maatstaven te kleine productie-eenheden. Door vergroting zijn aanzienlijke schaalvoordelen te behalen. In de overige klassen geeft vergroting slechts beperkte kostenbesparing.

BIJLAGE 11.

De toekomstige ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven

De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven is het resultaat van uittreding en toetreding van bedrijfshoofden. De uittreding kan door natuurlijke oorzaken plaatshebben (abdication, ziekte, overlijden) of door beroepsverandering. De toetreding wordt beïnvloed door het aantal potentiële opvolgers van binnen en buiten de gemeente. In bijgaande tabel zijn deze bewegingen weergegeven. De drie genoemde stromingen zullen achtereenvolgens worden behandeld.

Beroepsverandering

In de periode 1969-1974 was 1,2% van de bedrijven jaarlijks betrokken bij beroepsverandering van het bedrijfshoofd (gerekend van het totaal aantal bedrijven in 1969). Per leeftijdsklasse was het beeld daarbij gevarieerd. Deze beroepsveranderingscoëfficiënten per leeftijdsklasse zijn voor de komende twee vijfjaarlijkse perioden met gemiddeld 0,3% per jaar verlaagd. Er zijn inmiddels immers al veel kleine bedrijven verdwenen en bovendien is de ontwikkeling van de werkgelegenheid buiten de landbouw thans minder rooskleurig. In de periode 1974-1979 zal aldus 0,9% per jaar van de bedrijven betrokken zijn bij beroepsverandering van het bedrijfshoofd, voor 1979-1984 geldt eenzelfde percentage. Op zich beschouwd is dit een reëel percentage en blijft daarmee ook binnen de perken van de resultaten van onderzoeken ten aanzien van het aantal mogelijke beroepsveranderaars (nl. in Noord-Brabant, Overijssel, Drentse Zandgronden en Friesland). De voorlopige conclusie uit deze onderzoeken is, dat men ten aanzien van een eventuele stijging van het percentage beroepsverandering zeer voorzichtig moet zijn. Deze verwachting kan ook sterk beïnvloed worden door ontwikkelingen op korte termijn. Voor de eerste jaren verwacht men geen stijging van het beroepsveranderingspercentage. Zou men uitgaan van een optimaal aantal sbe per man, dan zou het aantal beroepsveranderaars nog belangrijk groter moeten zijn.

Tot 1984 zullen op deze wijze berekend 22 bedrijven te maken krijgen met beroepsverandering van het bedrijfshoofd. In een aantal gevallen zal het bedrijf nog door een opvolger worden voortgezet (meestal niet uit de eigen familiekring).

Abdicatie ¹⁾ ziekte en invaliditeit

Abdicatie speelt hierbij de belangrijkste rol. De gemiddelde abdicatieleeftijd is hiervoor een geschikt kengetal. Voor de periode 1969-1974 werd een gemiddelde abdicatieleeftijd berekend van 63 jaar. Dit had alleen betrekking op de abdicatie van bedrijfshoofden van ouder dan 50 jaar, overigens wel met inbegrip van ziekte en overlijden in deze leeftijdsgroep. Bedrijfshoofden zonder opvolger abdicerden gemiddeld op jongere leeftijd. Voor de toekomst is te verwachten dat het aantal opvolgers nog aanmerkelijk zal teruglopen. Ten gevolge hiervan zal ook de gemiddelde abdicatieleeftijd zeker niet hoger worden dan 63 jaar. In dat geval zal in de komende 10 jaar op 59 bedrijven met een bedrijfshoofd van ouder dan 54 jaar de abdicatie een rol spelen. Deze abdicatieleeftijd is ook doorgerekend in het model naar vijfjaarklassen (zie blz. 82). Voor abdicatie, ziekte en overlijden van jongere bedrijfshoofden zijn vrijwel dezelfde coëfficiënten per leeftijdsklasse aangehouden als in de periode 1969-1974.

Toetreding

Bij de toetreding kunnen enkele groepen onderscheiden worden. Op de eerste plaats de opvolgers uit eigen kring, vervolgens de z.g. vreemde opvolgers van

1) Afstand doen van het bedrijf op latere leeftijd.

BIJLAGE 11 (1e vervolg)

binnen de gemeente, van buiten de gemeente, stichters van nieuwe bedrijven en degene die van hun nevenberoep in de landbouw hun hoofdberoep maken.

Voor de komende 10 jaar wordt uitgegaan van 41 toetreders. Dit zijn 25 zoons: 17 opvolgers op bedrijven waarvan de bedrijfshoofden nu al ouder zijn dan 54 jaar, 4 opvolgers op bedrijven van bedrijfshoofden van 50-55 jaar, doch die gezien de abdicatieleeftijd aan het eind van deze periode zullen ophouden en 4 opvolgers op bedrijven waar de opvolging nu nog onbekend is, doch welke bedrijven allen groter zijn dan 130 sbe. Daarnaast is rekening gehouden met de mogelijkheid dat in deze tien jaren 6 bedrijven worden voortgezet door familieleden of vreemden. En verder is aangenomen dat 5 nieuwe bedrijven worden gesticht en eveneens 5 bedrijven van nevenberoepsbedrijf hoofdberoepsbedrijf zullen worden. Ten opzichte van de 89 uittreeders waren er van 1969 tot 1974 48 toetreders (54%), voor de komende vijfjaarlijkse perioden wordt dit respectievelijk 35% en 33%. Dit is het gevolg van het beperkte aantal opvolgers.

Het aantal opvolgers-toetreders is in het model (zie bijgaande tabel) per vijfjaarlijkse periode doorgerekend. De gemiddelde toetredingsleeftijd werd hierbij niet verlaagd.

In bijgaande tabel is de gehele prognose in een model naar leeftijdsklasse uitgewerkt. Het aantal hoofdberoepsbedrijven zal verminderen via 228 in 1979 tot 190 in 1984, een vermindering van 3,3% per jaar in de eerste periode en 3,5% per jaar in de tweede periode.

De leeftijdsopbouw zal wellicht iets veranderen. Verhoudingsgewijs kan het aantal bedrijfshoofden van 50 tot 60 jaar groter worden.

De prognose berust deels op extrapolatie van de ontwikkeling uit het verleden, deels op informatie uit het gebied (opvolging). Schommelingen in de conjunctuur (werkgelegenheid buiten de landbouw) kunnen dit resultaat beïnvloeden. Voorts is in deze prognose geen rekening gehouden met de invloed van een vermindering van de oppervlakte cultuurgrond.

Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven in de periode 1969-1984

	1969 - 1974		1974 - 1979		1979 - 1984		jonger dan 25 jr.						
	leef- aantal beroeps- abd., toe- aantal beroeps- abd., toe- aantal leeftijds- tijds- bedrij- verande- ziekte, tred. bedr. verande- ziekte, tre- bedr. verandr- ziekte, tre- bedr. klasse van ring overl. 1969	2) 1974 ring overl. + 1)	1974 ring overl. - 1)	1979 ring overl. + 1)	1979 ring overl. - 1)	1984 ring overl. + 1)							
4	4	4	0,3	0,2	0,1	1,4	1 jonger dan 25 jr.						
18	13	16	1,3	0,6	0,4	4,9	7 25 - 30 jr.						
37	17	32	2,6	1,3	0,9	6,4	15 30 - 35 jr.						
39	4	34	1,7	1,4	1,2	1,5	21 35 - 40 jr.						
50	2	4	2,0	1,6	1,3	1,1	31 40 - 45 jr.						
42	4	3	4,8	2,4	1,8	1,5	34 45 - 50 jr.						
42	2	3	1,9	5,7	2,2	6,7	36 50 - 55 jr.						
33	2	7	1,9	20,4	18,5	10,2	12 55 - 60 jr.						
32	20	1	10,5	8,8	4,6	4	4 60 - 65 jr.						
14	26	11	8,8										
9													
Totaal	311	18	71	48	270	12,2	52,4	23	228,3	9,9	45,4	18	190

1) Iedere vijfjaarlijkse periode schuiven de leeftijdsklassen 1 regel hoger.
 2) Bedrijfsvoornemers, hoofden van nieuw gestichte bedrijven en van voorheen nevenbedrijven.

BIJLAGE 12.

Verloop en mogelijk toekomstig verloop van de productieomvang

	Oppervlakte in ha		Aantal sbe		Sbe per ha		1984	
	1969	1974	1969	1974	1969	1974	oppervl. sbe per	oppervl. sbe per
							in ha	ha
								totaal
Akkerbouw 1)	736	567	3412	2738	4,64	4,83	2660	8,40
Graslandexploitatie	2491	2507	17721	20504	7,11	8,18		22300
Glastuinbouw	2,34	4,37	746	1347	319	308	6	300
Boomwekerij	0,25	10,00	23	900	90	90	25	90
Overige tuinbouw	158,8	76,0	3546	2163	22,33	28,46	59	25
Veredeling			3624	6080	1)			8200
Totaal	3388	3164	29058	33720			2750	36000

1) Inclusief braakland, in beide jaren 3 ha.